

بررسی خوانش جوانان از بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

یوسف خجیر^۱*

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۱۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۲۱

فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال بیست و ششم، شماره ۱۰۱، زمستان ۱۴۰۲

20.1001.1.1735501.1402.26.101.3.9

چکیده

این پژوهش به مطالعه خوانش جوانان از بیانیه گام دوم انقلاب پرداخته است. بیانیه گام دوم انقلاب در تاریخ ۲۲ بهمن ۱۳۹۷ از سوی مقام معظم رهبری صادر شد. این پژوهش به دنبال پاسخ به این سؤال است که خوانش جوانان از بیانیه گام دوم چیست و آن‌ها را می‌توان در قالب چه مفاهیم و مقولاتی طبقه‌بندی کرد؟

پژوهش حاضر، با استفاده از رویکرد کیفی و روش تحلیل مضمون انجام شده است. ابزار گردآوری اطلاعات مصاحبه نیمه‌ساختمند و پردازش داده‌ها کدگذاری به شیوه مرحله‌ای تحلیل مضمون صورت گرفت. جامعه آماری جوانان شهر تهران که به کمک نمونه‌گیری هدفمند از بین آنان ۲۲ نفر که بیانیه را کامل مطالعه کرده بودند، انتخاب شده‌اند. قابلیت اعتماد و اعتبار به شیوه ترکیبی ارزیابی گوبا و لینکولن و کرسول انجام گرفت.

یافته‌های پژوهش نشان داد که جوانان مورد مطالعه از بیانیه، برداشت‌ها و خوانش‌های مختلفی را اخذ کرده بودند. مهم‌ترین خوانش، خوانش توافقی و بعد آن خوانش مسلط یا هژمونیک بوده است. جوانان خوانش تقابلی با بیانیه نداشتند. در مجموع آن‌ها ۱۴ مقوله‌ی استقلال، آزادی، استکبارستیزی، اقتصاد مقاومتی، مدیریت جهادی، مردم‌سالاری دینی، جوان‌گرایی، روحیه انقلابی، سبک زندگی اسلامی، عدالت‌طلبی، مبارزه با فساد، دشمن‌شناسی، جهاد علمی و تمدن‌سازی نوین اسلامی را مهم‌ترین مؤلفه بیانیه گام دوم می‌دانستند و برای هر یک ابعادی را تعیین کرده‌اند. آن‌ها معتقدند برای رسیدن به الگوی پیشرفت ایرانی اسلامی باید این ۱۴ مقوله سرلوحه تصمیمات کشور قرار گیرد.

واژگان کلیدی:

جوانان، بیانیه گام دوم انقلاب، دریافت، خوانش، چندمعنایی.

^۱. استادیار گروه ارتباطات، دانشکده ارتباطات، دانشگاه سوره، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

۱- مقدمه و بیان مسأله

۱-۱- مقدمه موضوع

هر نظام سیاسی، ناگزیر از تحکیم اقتدار ملی خود است و آن را از نیازهای اولیه و اساسی خود می‌داند اما کشورهای مختلف صرفاً به «تحکیم» اقتدار ملی بسنده نمی‌کنند بلکه افزون بر تحکیم، «توسعه» این اقتدار را نیز در سرلوحه هدف‌های خود دارند. برای نیل به این هدف، هر کشوری متناسب با توانایی‌ها، منابع و ویژگی‌های خاص خود، راهبردهایی را در پیش می‌گیرد. بر اساس نگرش سنتی، اقتدار ملی در شرایطی ایجاد می‌شود که کشورها بتوانند قابلیت‌های نظامی و راهبردی خود را افزایش دهند. در رویکردهای جدیدتر همان‌گونه که امنیت ملی کشورها با ابعاد و مؤلفه‌های گوناگونی ارتباط دارد، اقتدار ملی نیز می‌تواند ناشی از عوامل مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، علمی - فناوری و نظامی باشد. امروزه به نظر بسیاری، توسعه قدرت اجتماعی - فرهنگی مهم‌ترین عامل در جهت توسعه اقتدار ملی است و انسان در محوریت این توسعه قرار دارد و در میان گروه‌های جامعه، مهم‌ترین گروه انسانی، جوانان هستند (خرمشاد و علیپوری، ۱۳۹۳).

این‌ها همه در حالی است که جامعه ایرانی از نظر جمعیتی نیز جامعه‌ای جوان است. بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن که در سال ۱۴۰۰ انجام گرفت نزدیک به ۴۰ درصد از جمعیت کشور در بازه سنی ۱۵ تا ۳۵ سال (سنین جوانی) قرار داشتند. میانگین سنی جمعیت کشور نیز اکنون حدود ۳۰ سال است. در این راستا، یکی از راه‌های توسعه اقتدار ملی جمهوری اسلامی ایران با این سطح از جوانی جمعیت، بهره‌گیری از همین فرصت جمعیت جوان و در دسترس و استفاده از سرمایه انسانی و اجتماعی جوانان است. جوان بودن جمعیت کشور، فرصتی برای جامعه و نظام مدیریت کشور فراهم نموده تا بتواند با استفاده از این ظرفیت استثنایی، زمینه رشد و اعتلای همه‌جانبه و توانمندسازی آنان برای پیشرفت و تعالی کشور را فراهم نماید.

از طرفی، امروزه جوانان ایرانی، مسائل و شرایطی را تجربه می‌کنند که با مسائل و شرایط نسل‌های قبل، تفاوت‌های ذاتی و محتوایی اساسی دارد. تحول در دوره جوانی و ادامه یافتن آن، فردی شدن فزاینده و اهمیت یافتن استقلال‌طلبی به‌عنوان یک رفتار و ایدئولوژی، وضعیت جدید تعامل نسل‌ها و مطرح‌شدن مضامین و دغدغه‌های جدید در این ارتباط و درآمیختگی آن‌ها با فن‌آوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی برخی از این موارد است. این تحولات اجتماعی و روحی آن‌ها ضرورت بازاندیشی در جایگاه جوانان و جوانی در جامعه ایران را پراهمیت می‌سازد (ذکایی، ۱۳۸۶: ۹ - ۱۰).

در این میان، مقام معظم رهبری نیز در سخنرانی‌های مختلف از جوانان به‌عنوان آینده‌سازان کشور یاد می‌کند. ایشان در بیانیه گام دوم انقلاب نیز که برنامه ۴۰ سال آتی کشور را ترسیم می‌کند جوانان را محور اصلی خطاب خود قرار می‌دهند. به عبارتی، مقام معظم رهبری، پیمودن گام دوم انقلاب را بر عهده جوانان گذاشتند و به همین دلیل، آن‌ها مخاطب اصلی و هدف این بیانیه بودند؛ به‌نحوی که کلمه «جوان» از پربسامدترین کلمات در این بیانیه بود و بیش از ۴۰ بار تکرار شد.

درواقع، ورود انقلاب اسلامی به دهه پنجم عمر خود اقتضائاتی را به همراه دارد که بدون توجه به آن نمی‌توان در حرکت در مسیر تحقق آرمان‌های انقلاب موفق بود. شاید مهم‌ترین اقتضاء آن را باید در همین بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی جستجو کرد که مقام معظم رهبری در آن بر «عظمت نقش نیروی جوان متعهد» در پیشبرد گام‌های انقلاب اسلامی تأکید ورزیده و آن‌ها را محور تحولات دهه‌های آتی پیش روی کشور دانسته‌اند. البته به فرموده ایشان «نه هر جوانی؛ بلکه جوانی که احساس تعهد کند، احساس مسئولیت کند.» در این میان، بخش عمده انتظارات از جوانان مؤمن انقلابی حرکت مبتنی بر منطق «آتش به اختیار» و در قالب «تشکل‌های خودجوش انقلابی» تصور می‌شود. تعبیر و توصیه‌هایی که رهبری نیز در طول سال‌های اخیر داشتند در اذهان عمومی جوانان چنین رویکردی را القاء می‌کرد. (اصغر، ۱۴۰۱: ۲۳)

باین‌همه، از آنجایی که جوانان، مخاطب هدف بیانیه گام دوم انقلاب بوده‌اند لذا لازم است که با خود آنان به گفتگو نشست و خوانش و برداشت آن‌ها از این بیانیه و ملاحظاتی که به‌صورت ملموس‌تری مشاهده و تحلیل نمود؛ این رسالتی است که پژوهش حاضر سعی نموده است تا حد ممکن به آن بپردازد. در واقع این پژوهش به دنبال شناخت تصور و خوانش جوانان از بیانیه گام دوم انقلاب، بررسی مفاهیم و مقوله‌های کلیدی در صحبت‌های جوانان در زمینه بیانیه گام دوم است. لذا در این چارچوب، مسئله پژوهش حاضر آن است که جوانان چه برداشت و خوانشی از بیانیه گام دوم انقلاب دارند که توسط مقام معظم رهبری بیان شده است و این بیانیه را چگونه تفسیر می‌کنند.

۲- ادبیات موضوع و پیشینه

۲-۱- ادبیات نظری:

الف: چیستی خوانش و خوانش بیانیه گام دوم انقلاب

خوانش به لحاظ مفهومی قرائت خاص با رویکرد تحلیلی است؛ واژه خوانش در اکثر دایره‌المعارف‌ها به معنای خواندن یک متن است؛ اما این واژه معادل «خواندن یا روخوانی متن» نیست به‌نوعی خوانش را می‌توان مترادف و معادل واژه قرائت در ادبیات فارسی دانست. استوارت هال^۱ در معنی خوانش بیان می‌دارد که خوانش یک رویکرد خاص در خواندن یک متن است به‌نحوی که روایتی خاص از آن متن در ذهن متبادر می‌شود. خوانش

¹ Stuart Hall

به‌مثابه روایت خاص از یک اندیشه است که در آن نه تنها توانایی رمزگشایی و رمزخوانی از متن ایجاد می‌شود بلکه فرامتن نیز رمزخوانی می‌شود. (مورلی و کوهن، ۲۰۰۵)

فرایند «خوانش» پروسه‌ای فعال بین متن و ذهن خواننده است؛ یعنی ارتباطی تنگاتنگ بین تولید و دریافت اثر وجود دارد. ذهن خواننده، ذهنی منفعل نیست. جان فیسک در این زمینه معتقد است خواننده با توجه به پیش زمینه‌های ذهنی و جهان‌نگری‌اش، با توجه به تجربیات زیسته‌اش، آرزوها و انتظاراتش با متن برخورد می‌کند. درواقع خواننده فرامتن یک متن را همان‌طور می‌خواند و درک می‌کند که خودش از متن انتظار دارد و با آن زیست کرده است. (فیسک، ۱۳۸۸: ۲۷-۲۶) استوارت هال در رویکرد دریافت خود در زمینه خوانش معتقد است بدین ترتیب، برداشت و تفسیر هر خواننده از متن، تنها و تنها مختص خودش است و هر متن به تعداد مخاطبین خود، می‌تواند خوانش‌های (تاویل‌ها، تفسیرها و قرائت‌های) متفاوت داشته باشد. (هال: ۲۰۰۳) درواقع خوانش بیانگر این هست که هر متنی به‌صورت ساده و منفعلانه از سوی مخاطب پذیرفته نمی‌شود، بلکه مخاطب از خود واکنش نشان می‌دهد. او در خوانش متن به ریشه‌ها و عوامل فکر می‌کند و در این تفکر پیش‌زمینه‌های فرهنگی، سیاسی و اجتماعی باعث قرائت‌های متفاوت می‌شود. این زمینه‌ها مشخص می‌کنند که علت برداشت‌های متفاوت از یک متن چیست؟ با این نگاه استوارت هال معتقد است خوانش‌های متفاوت در سه گروه مسلط^۱، توافقی^۲ و تقابلی^۳ طبقه‌بندی می‌شوند. به نظر وی صاحب متن، با توجه به جامعه هدف و بافت اجتماعی آن‌ها متن را رمزگذاری می‌کند و مخاطب با رویکرد فعالانه به یکی از این سه صورت به رمزگشایی متن می‌پردازد. در خوانش مسلط مخاطب به صاحب متن اعتماد دارد و خوانشی مطابق با نظر نویسنده متن دارد، در خوانش توافقی یا موافق با نویسنده متن اعتماد دارد اما نظر خود را با نظر نویسنده مقایسه می‌کند و به شباهت‌های نظری دامن می‌زند و درنهایت خوانش تقابلی یا مخالف که مخاطب به صاحب متن اعتماد ندارد و مخالف متن وی برداشت می‌کند. (هال، ۱۹۹۷: ۳۲)

حال لازم است برای فهم خوانش بیانیه گام دوم انقلاب با خود بیانیه آشنا شویم. بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی توسط مقام معظم رهبری تنظیم و در ۲۲ بهمن‌ماه سال ۱۳۹۷ در چهل‌سالگی انقلاب جمهوری اسلامی ابلاغ‌شده است. این بیانیه به‌عنوان سندی راهبردی جهت تداوم مسیر انقلاب اسلامی برای رسیدن به آرمان‌های اسلام و انقلاب اسلامی

¹ Dominant-hegemonic Reading

² Negotiated Reading

³ Oppositional Reading

معرفی شده است. این سند که نقشه راه نظام در گام دوم حیات انقلاب اسلامی است، شامل اصول اساسی حاکم بر خط و مشی نظام است. «گام دوم انقلاب بیانیه‌ای است که در آن به استمرار راه انقلاب سال ۵۷ و دستاوردهای چهل سال گذشته آن پرداخته است. مقام معظم رهبری در این بیانیه باهدف جهاد بزرگ برای ساختن ایران اسلامی به راهنمایی مردم و به‌ویژه جوانان می‌پردازد. مخاطب اصلی این متن جوانان هستند.» (مظفری، ۱۳۹۹: ۴۶)

بیانیه گام دوم انقلاب مشتمل بر گزاره‌هایی درباره عدالت، مبارزه با فساد، اقتصاد مقاومتی، استقلال، آزادی، عزت ملی و مانند آن است که عمدتاً همراه با بایدونباید بوده و جنبه‌های الزامی آن به‌وضوح مشخص است. این بیانیه دارای هفت فصل با عنوان ثبات، امنیت و حفظ تمامیت ارضی ایران؛ موتور پیشران کشور در عرصه علم و فناوری و ایجاد زیرساخت‌های حیاتی، اقتصادی و عمرانی؛ به اوج رسانیدن مشارکت مردمی و مسابقه خدمت‌رسانی؛ ارتقاء شگفت‌آور بینش سیاسی بیشتر مردم؛ سنگین کردن کفه عدالت در تقسیم امکانات عمومی کشور؛ افزایش چشمگیر معنویت و اخلاق در فضای عمومی جامعه و ایستادگی روزافزون در برابر قلدران و زورگویان و مستکبران جهان است. (خجیر، ۱۳۹۸: ۲۵)

ب: نظریه‌های مرتبط نظریه دریافت؛ از رمزگذاری و رمزگشایی هال تا چندمعنایی

و رمزگشایی تقابلی فیسک

در خصوص خوانش متن و فهم آن استوارت هال و جان فیسک از مهم‌ترین نظریه‌پردازان در این حوزه هستند. هال با طرح نظریه دریافت از نخستین اندیشمندانی است که به تبیین این مفهوم پرداخته است. در تحلیل دریافت هال، پیش‌فرض بنیادین این است که متون رسانه‌ای دارای معنایی ثابت یا ذاتی نیستند در عوض در لحظه دریافت متون از طرف مخاطب است که این متون معنا می‌یابند، یعنی هنگامی که مخاطب متن را قرائت، تماشا و استماع می‌کند. به بیان دیگر، مخاطب را مولد معنا می‌شمرند. مقاله استوارت هال در زمینه رمزگذاری و رمزگشایی را می‌توان نقطه عطفی در رویکرد دریافت دانست که به تصویر مخاطب منفعل در رسانه‌ها، پایان می‌دهد. او معتقد است صاحبان قدرت رسانه‌ای و فرهنگی، پیام را بر اساس اهداف ایدئولوژیکی رمزگذاری می‌کنند (رمز مرجح)؛ اما دریافت‌کنندگان یا رمزگشایان، ملزم به پذیرش پیام، آن‌گونه که فرستاده شده است، نیستند بلکه می‌توانند منطبق با دیدگاه‌ها و تجربیات خود با قرائت متضاد یا مقاومت‌آمیز، دست به مقاومت ایدئولوژیک بزنند و رمز پیام را به‌گونه‌ای متفاوت بگشایند. هال معتقد است فرایند رمزگذاری و رمزگشایی دو فرایند مجزا هستند و الزاماً معنایی که رمزگذار ایجاد کرده، بامعنایی که مخاطب برداشت کرده است، یکی نیست. (هال، ۲۰۰۳).

جان فیسک اندیشمند دیگر رویکرد دریافت با طرح نظریه چندمعنایی و رمزگشایی تقابلی، معتقد است همه متون رسانه‌ای، چندمعنایی هستند؛ یعنی قادرند حامل معناهای چندگانه باشند. لذا ماهیت چندمعنایی متون به مخاطبان امکان می‌دهد تا طیف وسیع و متنوعی از رمزگشایی‌ها را بسازند و از این‌رو مانع از آن می‌شود که صاحبان قدرت، بی‌چون‌وچرا به آنان مسلط شوند. نتیجه این‌که متن بالضروره در تحمیل معانی مرجح بر مخاطبان خود موفق عمل نمی‌کند بلکه در این رویکرد، متن فقط به تولید معنا منجر نمی‌شود بلکه لذت‌های گوناگونی را پیش روی خواننده قرار می‌دهد. مفهوم دیگری که فیسک بر آن تأکید می‌کند «رمزگشایی تقابلی» است. رمزگشایی تقابلی، نمایانگر تفسیر بدیل از یک چارچوب مخالف است که به‌طور جداگانه جای هر معنای مسلط را با یک اعتبار جانشینی یک‌به‌یک منکر می‌شود تا بتواند آنچه را که رمزگذار در پس‌زمینه قرار می‌دهد، به پیش‌زمینه براند. (فیسک، ۱۹۸۷؛ ۱۰۷ به نقل از ترنر، ۲۰۰۳: ۹۹).

ج: چارچوب مفهومی

بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی به‌عنوان یک متن راهبردی برای پیشرفت ایران اسلامی در ۴۰ سال آتی در ۲۲ بهمن ۱۳۹۷ توسط مقام معظم رهبری بیان و در اندک زمانی رسانه‌ای شد. درواقع این رسانه‌ها بودند که بیانیه را در معرض افکار عمومی قرار دادند و بعدازآن نیز به تحلیل و واکاوی بیانیه پرداختند. این متن رسانه‌ای شده توسط جوانان مورد خوانش قرار گرفته است؛ اما همان‌طور که حال اعتقاد دارد این خوانش دارای ریشه‌ها و زمینه‌های گوناگون است و این امر باعث تفاوت در درک متن شده است بر طبق نظریه دریافت خوانش بیانیه گام دوم در بین جوانان متفاوت است به نحوی که دارای معانی ثابت یا ذاتی نیستند بلکه در لحظه دریافت متون از طرف جوانان این متون معنا می‌یابند؛ یعنی هنگامی که جوانان، متن را خوانش می‌کنند، به آن معنا می‌بخشند. به بیان دیگر جوانان مولد معنا و نه صرفاً مصرف‌کننده محض محتویات بیانیه هستند. درواقع نظریه دریافت بر آن است که نه‌تنها اهمیت تجربه جوانان مهم هست بلکه معنای اقتباس‌شده از محتوای آن نیز تا حد زیادی به تصورات، تجارب و مکان اجتماعی هر یک از آنان بستگی دارد. به تعبیر دقیق‌تر خوانش جوانان از بیانیه گام دوم به زیست‌فرهنگی و اجتماعی آن‌ها ارتباط مستقیم دارد.

۲-۲ پیشینه پژوهش:

بیانیه «گام دوم انقلاب» در تاریخ ۲۲ بهمن ۱۳۹۷ توسط مقام معظم رهبری، رسانه‌ای و ابلاغ‌شده است. در طی این مدت پژوهش‌های داخلی گوناگونی با محوریت این بیانیه

صورت گرفته است اما پژوهشی که به خوانش یا قرائت این متن از سوی جوانان بپردازد صورت نگرفته است. به توجه به اینکه پژوهش حاضر دو بعد بیانیه گام دوم و خوانش جوانان دارد سعی می‌شود به پژوهش‌های این دو بعد اشاره شود. از جمله نخستین پژوهش در حوزه بیانیه گام دوم با عنوان بررسی سبک زندگی و اصلاح الگوی مصرف با تکیه بر بیانیه گام دوم انقلاب توسط اینانلو (۱۳۹۸) صورت گرفته است. در این پژوهش سبک زندگی به عنوان یکی از فصول بیانیه مورد توجه قرار گرفته است و به بعد الگوی مصرف بهینه در تمام مباحث زندگی پرداخته شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که عدم سیاست‌گذاری صحیح و آموزش‌های لازم چالش اصلی اصلاح الگو مصرف است و مؤلفه‌ها و شاخصه‌های سبک زندگی و الگوی مصرف مطلوب در بیانیه گام دوم انقلاب راهی برای پیشرفت و رسیدن به مصرف صحیح در بین شهروندان است. از نگاه این تحقیق سیاست‌گذاری صحیح برای اصلاح الگوی مصرف، دوری از مصرف‌گرایی، اقتصاد مقاومتی و درنهایت پایه‌ریزی سبک زندگی اسلامی است. (اینانلو، ۱۳۹۸: ۱۳۴). پژوهش بعدی بررسی تأثیر فناوری اطلاعات بر اجرای بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی است که توسط سخن‌سنج (۱۳۹۹) صورت گرفته است که یافته‌های آن نشان می‌دهد استفاده از فناوری اطلاعات بر اجرای بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی تأثیر دارد و در هر یک از ابعاد بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، نظام ارزشی و جهان‌بینی متفاوتی را ایجاد می‌کند که منجر به کنش‌های گوناگونی از جانب افراد می‌شود و باعث می‌شود تا افراد در حوزه‌های مختلف از جمله علم و پژوهش، معنویت و اخلاق، شرایط اقتصادی، عدالت و مبارزه با فساد، استقلال و آزادی، عزت ملی و سبک زندگی رفتارهای متفاوتی داشته باشند. مظفری (۱۳۹۹) به بررسی جایگاه جوانان و ظرفیت‌های آنان در نظام‌سازی انقلابی (مطالعه موردی بیانیه گام دوم انقلاب) پرداخته است. وی معتقد است سند گام دوم انقلاب فراتر از یک بیانیه برای توصیف گذشته و تحلیل نقاط قوت و ضعف و تصویر آینده است این بیانیه برای جوانان یک دکترین و راهکار برای عمل در دهه پنجم انقلاب است؛ دکترینی که هسته مرکزی آن سپردن کار به جوان‌ها برای یک پیشرفت همه‌جانبه است. وجه دیگر این پژوهش به خوانش جوانان می‌پردازد. در این حوزه خجیر و دیگران (۱۴۰۱) در پژوهشی به بررسی خوانش جوانان از تصویرشان در رساله ملی می‌پردازد و به این یافته دست می‌یابد که جوانان با توجه به نگاه‌های سیاسی متفاوتشان خوانش متفاوتی از تصویرشان در صداوسیما دارند. برخی از خوانش‌ها موافقی و برخی دیگر خوانش تقابلی است. جوانان در خوانش تقابلی به این اذعان دارند که صداوسیما تصویر درستی از چالش‌های جوانی در ایران را ارائه نمی‌دهند. (خجیر و دیگران، ۱۴۰۱) جواهریان و افشانی (۱۴۰۰) نیز در پژوهش خوانش جوانان از اینستاگرام در ایران به این یافته دست یافتند که

روایت‌های جوانان فعال در اینستاگرام نشان‌دهنده این واقعیت است که به‌واسطه دانش تاریخی- محلی و کاشت رسانه‌ای و همچنین در فضای سیال رسانه‌ای، ارزیابی‌های شناختی جوانان از ایران با پویایی‌های متفاوتی همراه می‌شود و وضعیتی پیدا می‌شود که در آن سرافکنندگی و ناامیدی با امید و افتخار ترکیب می‌شود. خوانش جوانان از واقعیت‌ها در اینستاگرام غیرواقعی است. (جواهریان و افشانی، ۱۴۰۰)

وجه نوآوری مقاله حاضر نسبت به مطالعات پیشین:

در جمع‌بندی پژوهش‌های باید گفت که پژوهش‌های حوزه بیانیه گام دوم بیانگر این هستند که این بیانیه به‌منزله نقشه راه حرکت آینده انقلاب و نظام اسلامی است که شاخص‌های تشکیل تمدن نوین اسلامی را تشریح کرده است. از بررسی نتایج پژوهش‌های فوق به این نتیجه رسید که شاخص‌های اقتصاد مقاومتی، سبک زندگی اسلامی، جهاد علمی و استکبارستیزی دائمی، جوان‌گرایی به جهت در دست گرفتن مسئولیت‌ها برای اداره کشور، مردم‌سالاری دینی و داشتن روحیه انقلابی جزء شاخص‌های مورد توجه در بیانیه گام دوم است. در پژوهش‌های مرتبط با خوانش جوانان نیز می‌توان به این نکته اشاره کرد که جوانان خوانش‌های متعدد و متفاوتی نسبت به مسائل پیرامون خود دارند.

۳- روش تحقیق

۳-۱- نوع و روش پژوهش

با توجه به اینکه پژوهش درصدد بررسی خوانش جوانان است پژوهش حاضر، با استفاده از رویکرد کیفی و با روش تحلیل مضمون انجام شده است. تحلیل مضمون، روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. این روش، فرآیندی برای تحلیل داده‌های متنی بوده و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌سازد. (براون و کلارک، ۲۰۰۶). ابزار گردآوری اطلاعات این پژوهش مصاحبه عمیق نیمه‌ساختمند و ابزار پردازش داده‌ها کدگذاری سه مرحله‌ای است.

۳-۲- روش‌های گردآوری داده‌ها

ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش، مصاحبه نیمه‌ساختمند بوده است. همان‌طور که ذکر شد، در این پژوهش تلاش شده است با جوانانی که بیانیه گام دوم انقلاب را مطالعه کرده بودند، مصاحبه شود و نگاه و خوانش آن‌ها به بیانیه مورد تحلیل و ارزیابی قرار گیرد. در این میان، یکی از محدودیت‌ها و دشواری‌های پژوهش این بود که اگرچه جوانان زیادی، نام بیانیه گام دوم را شنیده بودند اما صرفاً تعداد اندکی از آن‌ها، بیانیه گام دوم را با جزئیات و با دقت مورد مطالعه قرار دادند و از همین رو خوانش اغلب آن‌ها که در مورد بیانیه،

مطالبی می‌دانستند نیز، جزئی و مبتنی بر برجسته‌سازی‌های رسانه‌ای از برخی بخش‌های بیانیه بود. در واقع فهم غالب جوانان مورد مطالعه، فهمی بود که رسانه در اختیارشان قرار داده بود، نه آنکه خودشان به دنبال خواندن بیانیه با جزئیات آن رفته باشند. به همین دلیل، فهم اکثر جوانان مورد مطالعه از بخش‌های مختلف بیانیه، فهم کاملی نبود. با این‌همه در این مطالعه، با جوانانی که اطلاعاتی جزئی از بیانیه گام دوم داشتند، مصاحبه شد. پرسش‌های مصاحبه از پرسش‌های کلی‌تر در خصوص بیانیه آغاز شد و سپس به پرسش‌های جزئی‌تر رسید. برای مثال، در ابتدای مصاحبه این پرسش‌ها پرسیده شد که «به نظر شما چرا بیانیه در شرایط فعلی صادر شده و هدف کلی از صدور بیانیه چه بوده است؟»، «به نظر شما پیام کلی و اصلی بیانیه چه بوده است؟»، «مهم‌ترین محورهای بیانیه از نظر شما کدام محورها بودند؟» و ... سپس نحوه پاسخ مصاحبه‌شونده، ترتیب پرسش‌های بعدی را رقم زد. در جریان مصاحبه‌ها تلاش شد فرایند کلی پرسش‌ها، البته با ترتیبات مختلف برای هر مصاحبه‌شونده، تقریباً مشابه باشد. در نهایت، بر ابعاد مختلف و جزئی‌تر بیانیه تمرکز شد و خوانش جوانان از محورهای بیانیه با پرسش‌هایی بررسی شد.

۳ - ۳ - روش‌های تحلیل داده‌ها

روش تجزیه و تحلیل داده‌های این پژوهش، مبتنی بر فرایندهای کدگذاری مرحله‌ای و استخراج مضامین صورت گرفت. این فرایند در شش مرحله صورت گرفت. نخستین مرحله آشنایی با داده‌ها بوده است که پیش از اینکه کدگذاری داده‌ها شروع شود یک‌بار کل داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها مرور شد. در واقع از آغاز همین مرحله، یادداشت‌برداری و علامت‌گذاری معانی که در مراحل بعدی به آن‌ها نیاز پیدا خواهد شد، شروع شد. مرحله دوم ایجاد کدهای اولیه بود که پس از خواندن و آشنایی با آن‌ها صورت گرفت. این مرحله شامل ایجاد کدهای اولیه از داده‌ها بود. برای حفظ اطلاعات مصاحبه برای توسعه مضامین از سه شیوه توسعه کد «نظریه‌محور» (بر اساس نظریه دریافت و مشتقات آن)، «پژوهش قبلی محور» (بر اساس پیشینه‌های پژوهشی قبلی) و «استنتاجی» (به‌طور مستقیم از داده‌های جمع‌آوری شده پژوهش) به‌طور هم‌زمان استفاده شده است. مرحله سوم جستجوی مضامین با دسته‌بندی مضامین در قالب مضامین بالقوه ادامه پیدا کرد. در این مرحله با دسته‌بندی مضامین مختلف یعنی ترکیب و تلخیص آن‌ها به اصول کلی‌تر، به ترسیم شبکه مضامین پرداخته شد؛ به این صورت که خرده مضمون‌های به‌دست‌آمده از متن در گروه‌های مشابه و منسجم طبقه‌بندی شدند و مضمون‌های اصلی و حاکم بر کل متن نیز مشخص و استخراج شد. در مرحله چهارم مضامین بازبینی شدند. در این قسمت پژوهشگر مجموعه‌ای از مضامین

را ایجاد و آن‌ها را مورد بازبینی قرارداد. این مرحله شامل دو مرحله بازبینی و تصفیه مضامین است. در مرحله پنجم به تعریف و نام‌گذاری مضامین پرداخت. پس از اینکه نقشه رضایت-بخشی از تم‌ها یا مضامین به وجود آمد نام‌گذاری صورت گرفت. مرحله آخر تهیه گزارش صورت گرفت. این مرحله زمانی شروع شد که مجموعه‌ای از مضامین کاملاً آبدیده در اختیار قرار گرفت.

۳-۴- جامعه و نمونه پژوهش

با توجه به اینکه واحد تحلیل فرد و جوانان هستند؛ جامعه آماری این پژوهش از بین جوانان شهر تهران انتخاب شده است تا بتوانیم به این سؤال اصلی پاسخ دهیم که خوانش جوانان تهرانی نسبت به این بیانیه چگونه بوده است. از طرفی، روش نمونه‌گیری در این پژوهش، روش نمونه‌گیری هدفمند بوده است. در این روش نمونه‌گیری، افراد به شیوه تدریجی انتخاب می‌شدند. بدین معنا که دستورالعمل از پیش تعیین‌شده‌ای برای انتخاب تعداد یا نوع خاصی از افراد در ابتدای تحقیق وجود نداشت بلکه به مرور که عملیات گردآوری داده‌ها و تفسیر اطلاعات به پیش می‌رفت مشخص می‌شد که محقق برای نمونه‌های بعدی سراغ چه کسانی باید برود و چند نفر از آن‌ها لازم است که انتخاب بشوند. لذا هر نمونه جدیدی که در این پژوهش کیفی به جمع نمونه تحقیق اضافه می‌شد در واقع پس از تجزیه و تحلیل کامل مصاحبه‌هایی صورت می‌گرفت که با اعضای قبلی انجام شده بود. حجم نمونه در تحقیق نیز برحسب منطق اشباع مفهومی در مطالعات کیفی عمل شده است؛ به نحوی که نمونه‌گیری در این پژوهش تا جایی ادامه یافت که محقق احساس کرد که به تکرار اطلاعات رسیده است و گویی از نمونه‌های بعدی، اطلاعات جدیدی به دست نمی‌آید. در این مرحله، محقق فرایند نمونه‌گیری را متوقف کرد. در این راستا، پس از انجام ۱۷ مصاحبه عمیق و نیمه‌ساخت‌یافته، اشباع مفهومی حاصل آمد اما جهت اطمینان بیشتر، مصاحبه‌ها تا نفر ۲۲ ادامه یافت و بعد از آن نمونه‌گیری متوقف شد. بازه سنی سوژه‌های مورد مطالعه بین ۲۴ تا ۳۵ سال و از نظر وضعیت تحصیلی بین دیپلم تا دکترا هستند.

۳-۵- روایی و پایایی ابزار جمع‌آوری اطلاعات

در این پژوهش قابلیت اعتبار و اعتماد از روش ارزیابی لاینکولن و گوبا و برخی راه‌کارهای اعتبار و اعتماد جان کرسول به صورت ترکیبی به صورت زیر استفاده شده است.

(۱) اعتبار: محقق با صرف زمان مناسب، به تأیید رسیدن فرایند پژوهش توسط متخصصین روش پژوهش، وثوق داده‌های تحقیق را به حدی نرمال افزایش داده است. همچنین در قسمت مصاحبه برای اعتبار پرسش‌های اولیه در مرحله تعیین مقوله و محور از اعتبار ظاهری

استفاده شد و مقوله‌ها و سؤالات اولیه و کلی مصاحبه برای همسویی با نیت‌ها و سؤالات پژوهش در اختیار داوران قرار می‌گیرد تا نسبت به رسیدن به پاسخ پرسش‌های تحقیق از راه این مقوله‌ها اظهارنظر نمایند. با توجه به اینکه قسمتی از مصاحبه‌شوندگان استنادی برجسته در رسانه و ارتباطات بودند، در خصوص هم‌جهتی پرسش‌ها، اهداف و مقوله‌های به‌دست‌آمده از مصاحبه‌های قبل با آن‌ها در پایان مصاحبه به نحو ضمنی گفته می‌شد.

(۲) انتقال‌پذیری: جهت اطمینان از انتقال‌پذیری، یافته‌های پژوهش از جهت روش انجام فعالیت، شیوه انجام مصاحبه‌ها، شیوه پیاده‌سازی، شیوه کدگذاری و تحلیل بررسی شد.

(۳) اطمینان‌پذیری: سعی بر این بود اطمینان از صحت روند کار در مصاحبه‌ها، پیاده نمودن و تحلیل صحیح آن‌ها را از راه مرور یافته و تطبیق با پرسش‌ها و اهداف، بیشتر نمایم. همچنین در باب یافته‌ها از مقایسه دائم استفاده نموده، به‌نحوی که سعی شد در تنظیم کدها از ارزیابی با دقت و صحیح برخوردار شوند و دائم کدها با کدهای اول قیاس و همه کدها با اهداف و سؤالات مطابقت داده شوند.

(۴) تاییدپذیری: جهت افزایش تاییدپذیری در تمام مراحل کار، در مصاحبه، حواشی آن، گفت‌وگوهای دوستانه قبل و بعد از مصاحبه در مورد موضوعات جزئی تحقیق ثبت و ضبط می‌شد. ارائه شواهد، استفاده به‌جا از نقل و قول و یادداشت‌های مصاحبه‌کننده نمونه‌ای از این امر است به‌نحوی که پیاده‌سازی با دقت مصاحبه و نمونه‌ها و آوردن دقیق آن‌ها به اعتبار کمک فراوانی می‌کند.

(۵) مثلث‌سازی: در مورد مثلث‌سازی و چندضلعی دیدن تحقیق، با اینکه سعی شد جهت تدوین سؤالات منابع مختلفی مطالعه شوند، در باب مصاحبه هم سعی شد با انتخاب مشارکت‌کنندگان متنوع به تمام ابعاد موضوع رسیدگی شود.

(۶) حذف سوگیری و ذهنیت‌ها: با نظر به این که در چند حوزه مطالعاتی نیازمند مصاحبه با دیدگاه‌ها و سلايق مختلف بودم سعی شد جهت‌گیری ذهنی محقق نسبت به مشارکت‌کنندگان که به لحاظ حرفه‌ای، سیاسی، اعتقادی، فرهنگی و گوناگونی فعالیت در رسانه، تأثیری در انتخاب و روند انجام کار، پیاده‌سازی و تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها نداشته باشد. با روشنگری پژوهشگر از همان اول در مورد جهت‌گیری‌های احتمالی با ذکر تجربیات، جهت‌گیری و تمایلاتی که احتمال داشت تفسیر و رویکرد مطالعه را شکل دهند صحبت شد.

(۷) جهت تثبیت اعتبار کار به‌صورت مداوم نظر مشارکت‌کننده در مصاحبه در مورد سؤالات، پاسخ‌های کامل و بدون جهت، سؤالات پخته، ابعاد دیگر موضوع که از نظر پژوهشگر جا مانده

بود مورد سؤال قرار می‌گرفت. همچنین از این افراد خواسته می‌شد که در صورتی پیاده‌سازی مصاحبه اگر نقاط مبهمی وجود دارد به صورت تلفنی یا حضوری از آن‌ها جویا می‌شود. (۸) در مورد تقویت اعتماد تحقیق، ضمن مرور مداوم داده‌ها، از کدگذار برای چند نمونه مصاحبه جهت کسب اطمینان از یکسانی دیدگاه کدگذار استفاده شد و روند تحقیق و پردازش آن در اختیار استاد راهنما قرار گرفت تا روند کار را کنترل نماید. شرح جزئیات روش جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها، شیوه و منطق نمونه‌گیری نیز در راستای افزایش اعتماد صورت گرفته است.

۴- یافته‌های تحقیق

در این قسمت به دنبال پاسخ به این سؤال بوده‌ایم که جوانان چه خوانشی از بیانیه گام دوم انقلاب دارند؟ در این راستا خوانش جوانان مورد مطالعه در این پژوهش از بیانیه گام دوم را در قالب مضامین و مقولات مختلف مورد طبقه‌بندی مفهومی قرار داده‌ایم و در هر مقوله نیز بعد از توضیحات تکمیلی، به بیان یک یا چند نمونه از نظرات جوانان مورد مطالعه در هر یک از این مقولات پرداخته شده است. در ابتدا جدولی از یافته‌های مضامین ارائه می‌شود و سپس تحلیل یافته‌ها و فکت آن‌ها آورده می‌شود.

جدول شماره (۱): کدگذاری عبارات و زیرمقوله‌های بیانیه گام دوم (برآمده از مصاحبه با جوانان)

مقوله‌های اصلی	خرده مقوله‌ها	عبارات کلیدی
استقلال	استقلال اقتصادی	تا اقتصاد مقاومتی نداشته باشیم استقلال اقتصادی نداریم، شرط اصلی پیشرفت استقلال اقتصادی اونه.
		در دوره پهلوی حتی ما بحتاج معیشتی ما امریکا و انگلستان تعیین می‌کردند همیشه تهدید می‌شدیم اگر بخوایم یک کشور قوی باشیم باید به لحاظ اقتصادی روی پای خودمان بیستیم
	استقلال فرهنگی	وقتی از نظر فرهنگی وابسته باشی، وقتی فرهنگ غربی، الگوی جوانان کشورت بشه، وقتی مَدیرستی همه جا رو بگیره، طبیعتاً نمی‌تونی از فرهنگ قناعت و صرفه‌جویی اسلامی هم حرفی بزنی. هالوین و ولنتاین داره جای فرهنگ اصیل ما می‌گیرد مگر غربی‌ها فرهنگ ما رو می‌پذیرن که ما این قدر راحت اونها می‌پذیریم. فرهنگ ذات هر کشور و باید مستقل باشیم
استقلال سیاسی	رشد اقتصادی بعد از انقلاب، دقیقاً محصول همین استقلال سیاسی بعد از انقلابه	

		اختیار مسئولان و وزرا حتی امریکا داشت تصمیمات ما در منطقه هم باید اونها میگفتن
آزادی	آزادی سیاسی (در داخل کشور)	آزادی اجتماعی به معنای حق تصمیم گیری و عمل کردن و اندیشیدن برای همه افراد جامعه است.
	آزادی اجتماعی	ما می‌گیم در جامعه اسلامی، آزادی هست اما در چهارچوب شرع. این همه حزب، روزنامه، خیریه‌ها و سمن‌ها دارند در چارچوب قانون به مردم کمک میکنند.
مبارزه با استکبار	مبارزه با انسان مستکبر	اصلاً حرف زدن ترامپ، توش کلی محتوای نژادپرستانه داره. اونا خودشون رو آقای دنیا و رئیس و همه کاره می‌دونند که باید همه ازشون حرف شنوی داشته باشن
	مبارزه با دولت مستکبر	هیچ توافقی با این کشورهای مستکبر آبی براشون گرم نمیشه. هر وقت جلوی زورگویی شون و ایستادیم نقطه قوتمون شد. مکه سوریه نبود ما ایستادیم اونها شکست خوردن.
	مبارزه با گروه مستکبر	خوی زورگویی کشورهای مثل آمریکا باعث شده که خودشون رو رئیس دنیا بدونن و برای همه کشورها تعیین تکلیف کنن.
اقتصاد مقاومتی	حمایت از تولید ملی	دولت باید از تولیدکننده داخلی، حساسی حمایت کنه تا اون بتونه کالای با کیفیت تولید کنه
	اقتصاد درون‌زا و برون‌گرا	ما اگر تولیدات داخلی رو انقدر تقویت کنیم که بتونیم فراتر از نیاز داخلی، همین کشورهای همسایه‌مون رو پوشش بدیم، با ارزی که این صادرات عظیم به کشور وارد می‌کنه و با اشتغال‌زایی که در داخل ایجاد میشه، بسیاری از مشکلات اقتصادی کشور حل میشه.
	کاهش وابستگی به نفت	مسئولان کشور باید کاری کنن که این وابستگی به نفت کمتر بشه
	مدیریت واردات	نباید کشور به واردات وابسته باشه
	افزایش صادرات	باید به جوونها اعتماد کرد و این استارت‌اپ‌های نو کمک گرفت تا همه چیز وارد نشه. الان خیلی‌ها میشناسم تو تولید موفقن اما واردات بی رویه کم‌رشدن شکونده به نظر من، صادرات راه نجات کشوره ولی برعکسش واردات بی‌رویه و چیزایی که خودمون می‌تونیم تولید کنیم، بالای کشوره
مدیریت جهادی	مدیریت علمی بر پایه دین	آدم‌ها برای پر کردن جیب خودشون کار نمی‌کردند بلکه همه دغدغه-شون رسیدن به وضع مردم بود و برای مردم و تکلیف دینی‌شون می-جنگیدند.
	فرهنگ کار و جهاد	کشور به مدیرایی احتیاج داره که شب‌وروز نداشته باشند و شبانه‌روز برای این مردم کار کنن.

مردم‌سالاری دینی	مقبولیت مردمی	دموکراسی‌ای که این نظام برای مردم آورد رو قبل از انقلاب، مردم خوایش رو هم نمی‌تونستند ببینند.
	مشروعیت دینی	یعنی هم دموکراسی باشه هم توی چهارچوب دینی خودش
جوان‌گرایی	جوان‌گرایی مدیریتی	
	خلاقیت جوانان	این برای کشور هم خوبه. فضای مدیریتی کشور یه جَوَن تازه می‌گیره.
	انرژی مضاعف جوانان	باید به این جَوُون‌ها میدون داد تا کشور بتونه پیش بره
	انگیزه جوانان	جَوُون‌ها، جسورترند و روحیه محافظه‌کاری توی وجودشون خیلی فرو نرفته.
روحیه انقلابی	انقلابی‌گری نه انقلابی‌نمایی	جَوُون‌هایی که اهل حرف و ادعا نبودند بلکه اهل عمل برای خدا بودند.
	ایدئولوژی و عمل انقلابی	جَوُون انقلابی، محافظه‌کار همیشه، چون دنبال پست و مقام نیست که از ترس از دست دادنشون بخواد محافظه‌کار بشه و حق رو ناحق کنه.
سبک زندگی اسلامی	دوری از سبک زندگی غربی	من خودم آدمایی رو می‌شناسم که درآمد درست و حسابی هم ندارن، ولی از مد بهیچ وجه نمی‌گذرن؛ یعنی با هر سختی شده می‌خوان رو مد بگردن.
	اجتناب از فرهنگ مصرف‌گرایی	هرچی تبلیغ میشه، عرض چند ماه، مد میشه و همه می‌خوان اونو بخرند تا بگن ما خیلی وضع‌مون توپه! ذات سرمایه داری توی مصرف اما ما فرهنگ مون مصرفی نیست که الان داره مد میشه
	پذیرش فرهنگ قناعت و ساده‌زیستی اسلامی	خوب این‌ها همه‌اش برای اینه که نمی‌خوان توی جامعه کم بیارن، آدم دوست داره دیده بشه، مورد توجه باشه، عزت و احترام ببینه
عدالت‌طلبی	عدالت اقتصادی	مردم شاید نداری رو بتونند تحمل کنند ولی بی‌عدالتی رو نه.
	عدالت اجتماعی	تقریباً هیچکسی، هیچی نداشت ولی باز همه راضی بودند؛ چون شرایط همه، مثل همدیگه بود اینکه هر کسی بتونه از ظرفیت‌های اجتماعی به اندازه توانش استفاده کنه خودش یه جور عدالت دیگه.
	عدالت آموزشی	هزاران کارتن خواب، کودکان کار بدون سواد توی همین تهران‌اند که شما اگر توی شهر قدم بزنن می‌تونن بعضی از این‌ها رو ببینی.
مبارزه با فساد	فساد اقتصادی	اما دهه ۹۰ دیگه داره رکود میزنه و رقم افشای فسادها دیگه رفته بالای ۱۰ هزار میلیارد! دیگه الان فساد ۴۰، ۵۰ میلیاردی بیست سال پیش فساد حساب نمیشه.

	فساد اخلاقی	دیگه همه مردم در مقابل فساد ساکت میشن تا هزینه ندن. نتیجه این سکوت هم میشه رشد وحشتناک فساد توی خیلی از جاها.
	فساد سیاسی	از بیست سال پیش که من یادمه، هر دولتی توی ایران سر کار اومده، یکی از مهم‌ترین شعارهاش، مبارزه با فساد بوده، اما در عمل نه تنها فساد کم نشده بلکه بیشتر هم شده
دشمن شناسی	شناسایی تهدیدات دشمن	اونا از قدرت ایران می‌ترسیدند و می‌خواستند قدرت ایران رو مهار کنند.
	شناسایی شیوه‌های مقابله با دشمن	این همه تحریم ریشه‌اش تضعیف کردن ایرانه
جهاد علمی	علم اقتدارآفرین	الان قدرت یه کشور براساس توان علمی اون کشوره.
	علم مبتنی بر معنویت	کشور ما هم اگر بخواد یه قدرت مسطح منطقه‌ای و جهانی بشه، به نظر من باید روی جنبه‌های علمی‌اش خیلی بیشتر کار کنه.
تمدن‌سازی نوین اسلامی (مراحل پنج-گانه)	انقلاب اسلامی	هدف‌مون باید ساختن یه جامعه اسلامی و تمدن اسلامی باشه نه صرفاً جامعه توسعه یافته با الگوی غربی.
	نظام اسلامی	اگر بخوای تمدن اسلامی مخصوص خودت رو خلق کنی باید همه -چیات اسلامی بشه.
	دولت اسلامی	حداکثر تا یه حدی تونستیم قوانین رو اسلامی کنیم و دولت رو ببریم به سمت اسلامی شدن.
	جامعه اسلامی	باید قبول کنیم که توی جامعه ایران، درسته که ۸۰ میلیون مسلمان داریم اما چیزی به نام جامعه اسلامی نداریم.
	تمدن اسلامی	با این دانشگاه با متد غربی که نمیشه تمدن اسلامی تولید کرد.

استقلال

معمولاً میزان توفیق هر انقلابی را در دستیابی به اهداف آن جستجو می‌کنند. بدین معنا که هر انقلابی در مسیر اهداف و سیاست‌های کلان و راهبردی خویش به کجا رسیده و چه دستاوردهایی داشته است. در این میان اولین و مهم‌ترین دستاورد انقلاب اسلامی، قطع وابستگی از بیگانه و دستیابی به «استقلال» بود. با پیروزی انقلاب اسلامی، دست کشورهای خارجی بخصوص آمریکا از منابع غنی معدنی و نفتی ایران قطع شد و عقب‌افتادگی ناشی از حکومت‌های مستبد و سلطه‌طلبی بیگانگان به سرعت جای خود را به کار و تلاش و سازندگی و شکوفایی استعدادهای نهفته برای پیشرفت ایران اسلامی داد. چندی نگذشت که ایران از یک کشور ضعیف و محتاج به بیگانه، به تدریج تبدیل به قدرتی منطقه‌ای و مؤثر در منطقه گردید و موجب «هویت‌بخشی» به مسلمانان جهان و مبارزه آنان برای نجات از سلطه شد.

به همین دلیل، وجه تمایز انقلاب اسلامی از سایر مبارزات کشورهای تحت سلطه در چند دهه اخیر، ایجاد استقلال ایران در تمامی عرصه‌های سیاسی، اقتصادی و حتی فرهنگی است؛ یعنی همان دستاوردی که در بسیاری از کشورهای استقلال‌یافته نیز محقق نشد. این همان پدیده‌ای است که مقام معظم رهبری نیز در بیانیه گام دوم به آن اشاره داشته‌اند و در بین برخی از جوانان مورد مصاحبه نیز، این بخش از بیانیه، مورد توجه قرار گرفته است. در این راستا، رضا، یکی از جوانان مورد مصاحبه در این پژوهش که ۲۶ ساله و دارای مدرک لیسانس است دیدگاه خود را چنین بیان می‌کند:

«به نظر من استقلال سیاسی به کشور، شرط اصلی برای استقلال اقتصادی اونه. به زمانی قبل از انقلاب ما به کشوری بودیم که نوع اداره کشورمون رو سفیر آمریکا و انگلیس به شاه مملکت دیکته می‌کردن. نتیجه این وابستگی سیاسی هم این شده بود که حتی نمی‌تونستیم توی اقتصادمون، خودمون تصمیم‌گیری کنیم و هیچ استقلال اقتصادی نداشتیم. نفت‌مون رو می‌بردند. گندم و محصولات کشاورزی‌مون رو می‌بردند و هیچی هم نمی‌تونستیم بهشون بگیم؛ اما این رشد اقتصادی بعد از انقلاب، دقیقاً محصول همین استقلال سیاسی بعد از انقلابه. چون خودمون می‌تونستیم برای خودمون تصمیم بگیریم.»

- آزادی

در اندیشه حضرت امام (ره) اگر جامعه‌ای استقلال نباشد نمی‌تواند دین‌دار باشد و شرط اول دین‌داری، استقلال است؛ اما نکته مهم این است که استقلال به‌نوعی پیش‌شرط دستیابی به آزادی و پیش‌شرط برپایی نظام جمهوری اسلامی شمرده می‌شود. به همین دلیل، به تعبیر مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم، دستاورد مهم دیگر انقلاب اسلامی، دستیابی به «آزادی» بوده است؛ اما نکته مهم این است که استقلال به‌نوعی پیش‌شرط دستیابی به آزادی و پیش‌شرط برپایی نظام جمهوری اسلامی شمرده می‌شود. به همین دلیل، به تعبیر مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم، دستاورد مهم دیگر انقلاب اسلامی، دستیابی به «آزادی» بوده است. افزایش مرزهای آزادی در هر دوره، یکی از مهم‌ترین خواسته‌های مردم ایران در یک قرن اخیر بوده است و در جریان نهضت مشروطیت و نهضت ملی شدن صنعت نفت نیز مطرح شد. مردم ایران با توجه به خفقانی که در زمان طاغوت حاکم بود و نمی‌توانستند در سرنوشتشان دخالت کنند و آزادی بیان، عقیده و قلم وجود نداشت، شعار آزادی را مطرح کردند؛ زیرا آنان احساس می‌کردند دیگران برای‌شان تصمیم می‌گیرند و خودشان در سرنوشت کشور تأثیرگذار نیستند. انقلابیون دنبال این بودند که همه مردم آزادانه و بدون هیچ محدودیتی برای کشورشان تصمیم‌گیرنده باشد و «جمهوری اسلامی» باشد نه «سلطنت» و نه یک نفر تصمیم‌گیرنده باشد؛ بنابراین، به جمهوری اسلامی به‌عنوان الگویی از نظام حکومتی رأی دادند که بتواند آزادی آن‌ها را در همه ابعاد تضمین کند. در این راستا،

حمید، یکی دیگر از جوانان مورد مطالعه در این پژوهش که جوانی ۳۱ ساله و دارای مدرک فوق لیسانس است دیدگاه خود را چنین بیان می‌کند:

«ببینید کلمه آزادی رو همه به کار می‌برند، همه میگن ما دنبال آزادی هستیم اما همون همه، خیلی تصویر یکسانی ازش ندارند. مثلاً اینکه ما می‌گیم آزادی می‌خوایم با اینکه یک آدم همجنس‌گرا می‌گه آزادی می‌خواد یکی‌ایه؟ معلومه که نه. ما هر دومون می‌گیم آزادی ولی معنایش برای هر دومون متفاوته. اون می‌خواد توی همجنس‌گرایی‌اش آزاد باشه یا فلان آدم لاتیگ و بی‌دین می‌خواد توی ترویج افکارش آزاد باشه که بره همه جا رو بی‌دین کنه ولی ما می‌گیم در جامعه اسلامی، آزادی هست اما در چهارچوب شرع؛ یعنی شما آزادی اما انقدر دیگه مجاز نیستی که هر کار خلاف شرعی رو بخوای به نام آزادی انجام بدی. بله ما در این کشور در چهارچوب حدود شرعی، آزادیم. حالا حاکمیت البته به مقدار محدودیت‌های دولتی اضافی هم روی این ماجرا گذاشته که به نظرم اصلاً خوب نیست مثلاً امکان تظاهرات مسالمت‌آمیز رو که در قانون اساسی هم هست عملاً برداشته و به معترضان مجوز نمیده که این اصلاً خوب نیست و باید تغییر کنه اما اصل ماجرا اینه که در هر نوع شیوه حکومت دینی، افراد همجنس‌گرا و بی‌دین و از این دسته‌ها، آزاد نیستند که به تبلیغ اندیشه‌ها و رفتارهاشون بپردازند. ولی باز می‌گم در عین حالی که این دسته‌ها مجاز نیستند ولی باز هم ما کشور آزادیم به همون دلیلی که گفتیم؛ یعنی آزاد در حدود شرع.»

- استکبارستیزی دائمی

مقوله دیگری که رهبر انقلاب در بیانیه گام دوم انقلاب به آن اشاره داشته‌اند، رویکرد استکبارستیزی دائمی در نظام اسلامی است. اساساً مسئله نوع ارتباط جمهوری اسلامی با دولت‌های بزرگ همیشه در صدر اخبار خبرگزاری‌های جهانی در طول سی‌و‌دو سال گذشته بوده است. در این میان، استکبارستیزی، ذات و جوهره انقلاب اسلامی ایران است. بدیهی است زمانی که استکبارستیزی، ماهیت و ذات انقلاب و جمهوری اسلامی تلقی شود، دشمنان جمهوری اسلامی نیز مهم‌ترین هدف خود را انتزاع نظام جمهوری اسلامی از این خصیصه حیاتی قرار می‌دهند؛ اما در پس این فشارهای متعدد، رهبر معظم انقلاب، دائماً بر روحیه استکبارستیزی جمهوری اسلامی تأکید می‌کنند و آن را ذات جدایی‌ناپذیر انقلاب اسلامی می‌دانند که علی‌رغم فشارهای گوناگون در چند دهه اخیر، موفق به فتوحات مختلفی در عرصه تضعیف نظام سلطه و استکبار جهانی و افزایش جریان مقاومت در سطح منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای شده است. در این میان جوانان ایرانی برآمده از انقلاب که مخاطبان بیانیه گام دوم مقام معظم رهبری هستند نیز برداشتی استکبارستیزانه از این بیانیه ارائه نموده‌اند. روح‌الله ۳۱ ساله و دارای مدرک دیپلم چنین می‌گوید:

«خوی زورگویی کشورهایی مثل آمریکا باعث شده که خودشون رو رئیس دنیا بدونن و برای همه کشورها تعیین تکلیف کنن و مخصوصاً با کشورهایی مثل ایران که می‌خوان مستقل باشند حسابی درگیر بشن. شما بین توی همین قضیه برجام، آمریکا اوج زورگویی خودش رو به خوبی نشون داد. ایران که به برجام کاملاً متعهد بود اما اونها به راحتی زدن زیر تعهداتشون و سنگین‌ترین تحریم‌های تاریخ رو هم برگردوندند؛ چون

چیزای بیشتری می‌خواستن و به اون چیزی که از قرارداد گرفته بودند راضی نبودن. برای همین بهونه‌گیری- هاشون دوباره شروع شد. این‌ها فقط می‌خوان با زور به مردم جهان حکومت کنند»

در این میان، یکی از محورهای اساسی در نظام گفتمانی مقام معظم رهبری در خصوص استکبارستیزی، چگونگی تحقق استکبارستیزی و روش‌های مبارزه با استکبار است. با تحلیل بیانات مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم، مهم‌ترین راه‌های استکبارستیزی اسلامی در نظام گفتمانی ایشان، عبارت است از بصیرت‌افزایی، دشمن‌شناسی، عدم تبعیت از دشمن، جهاد علمی و جنبش نرم‌افزاری، مدیریت جهادی، اقتصاد مقاومتی، استحکام ساخت درونی کشور، وحدت و انسجام اسلامی و نظایر آن. در این راستا، علی ۲۶ ساله و دارای مدرک لیسانس چین می‌گویند:

«الان مردم نسبت به چندسال پیش، در مورد رویکرد آمریکا به ایران فهمیده‌تر شدند. قبلاً خیلی‌ها می‌گفتند که تقصیر ایران و اگر توافق برجام رو امضا کنه همه مشکلات حل میشه اما تجربه این چند سال اخیر نشون داد که رهبری چقدر همون اوایل زمان مذاکرات هسته‌ای درست پیش‌بینی می‌کرد که می‌گفت من به این مذاکرات بدبینم و اعتمادی ندارم ولی با مذاکره هم مخالفتی ندارم. اتفاقاً نتیجه برجام برای آگاهی مردم واقعاً خوب بود. چون مردم به درس تاریخی گرفتند. الان نگاهشون به آمریکا خیلی بدتر از قبله. الان مردم بیشتر از قبل فهمیدند که باید با اتکا به نیروهای داخل کشور، مسائل رو حل کنند و کشور رو جلو ببرند و از هیچ توافقی با این کشورهای مستکبر آبی براشون گرم نمیشه.»

- اقتصاد مقاومتی

تأکید بر اقتصاد مقاومتی به‌عنوان تنها راه نجات اقتصاد کشور در شرایط کنونی، از دیگر محورهای مهم بیانیه گام دوم انقلاب بود. اقتصاد مقاومتی، روشی برای مقابله با تحریم‌های اقتصادی علیه یک منطقه یا کشور تحریم شده، با کمترین وابستگی به خارج از کشور در خصوص نیازهای اساسی و راهبردی است؛ در شرایطی که صادرات و واردات هیچ‌کدام برای آن کشور مجاز نیست. در این راستا، یکی از انتقادات مقام معظم رهبری، در مورد عدم توجه کافی به اقتصاد درون‌زا در کشور است. یکی از تاکتیک‌های دشمنان نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران برای فشار بر مردم و کشور، به تحریم‌های اقتصادی معطوف می‌شود. تأکید مقام معظم رهبری بر نهادینه کردن حمایت از کالاهای ایرانی از طریق افزایش تولیدات داخلی است و مبین وظیفه مسئولین دولتی و مردم در حمایت از کالای ایرانی است که تعامل این دو بخش به افزایش تولید داخلی می‌انجامد.

در این راستا، محمد ۲۷ ساله و دارای مدرک فوق‌لیسانس چین می‌گوید:

«نباید کشور به واردات وابسته باشه. دولت خیلی کشور رو به واردات وابسته کرده که این خیلی بده. همه چیز رو دارند وارد می‌کنند. سنگ پا هم وارد می‌شود. چوب دسته بیل هم وارد میشه! در حالی که ما خودمون اینا رو می‌تونیم توی ایران تولید کنیم. دولت باید از تولیدکننده داخلی، حساسی

حمایت کنه تا اون بتونه کالای با کیفیت تولید کنه. ما در این شرایط باید خودمون همه چی رو تا جایی که می‌تونیم توی داخل کشور تولید کنیم تا اگه روزی تحریم شدید خودمون بتونیم با تولیدات خودمون زنده بمونیم وگرنه به راحتی زیر فشار تحریم خوردمون می‌کنند. ما وقتی به واردات انقدر وابسته میشیم خب معلومه نتیجه‌اش چی میشه دیگه؛ با یه تحریم ساده، کشور فلج میشه. مردم هم باید کمک کنند؛ یعنی از کالای داخلی حمایت کنند. تا جایی که می‌تونند فقط جنس داخلی بخرند تا تولید داخل رشد کنه.»

اجرای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در راستای حمایت از کالای داخلی، نقشه‌راهی دقیق برای مدیریت واردات در ایران است به صورتی که آنچه برای تولید لازم داریم با تسهیلات ویژه به کشور وارد می‌کنیم و واردات کالاهایی که نیازی به آن‌ها نداریم یا تولید داخلی کافی داریم، با وضع مالیات و تعرفه، مدیریت هوشمندانه کنیم. در همین راستا جوانان مورد مصاحبه نیز در صحبت‌های خویش بر مدیریت واردات بی‌رویه در راستای حمایت از تولیدات داخلی، تأکید فراوان می‌نمودند.

- مدیریت جهادی

مدیریت جهادی، همان مدیریت علمی است که بر اساس فرمول‌ها و قوانین مطرح در دانش مدیریت پایه‌ریزی شده است. فرق این نوع مدیریت با مدیریت مطلق در این است که مبنای آن را نظام ارزش اسلام می‌سازد. مدیریت جهادی، خاص جامعه اسلامی است. در جامعه اسلامی و سیستم مدیریت اسلامی نمی‌توان از رویکردهای غربی و وارداتی برای پیشبرد امور جامعه بهره جست؛ زیرا اهداف، مبانی، فرجام‌گرایی و ابزارهای مورد استفاده در مدیریت حاکم بر جامعه اسلامی با مدیریت لیبرالیستی متمایز است. رهبر معظم انقلاب در بیانیه گام دوم، مدیریت جهادی را به‌عنوان الگوی مطلوب مدیریت که در آن هم استفاده از شاخص‌ها و تجربه‌های بین‌المللی و هم رعایت ارزش‌ها و آرمان‌های اخلاقی و دینی اسلامی مطرح است به‌عنوان کلید و راهگشای مشکلات جامعه مطرح می‌کنند تا در سایه آن هم شاهد توسعه و پیشرفت کشور باشیم و هم اینکه به آرمان‌های انقلاب اسلامی در سایه این نوع مدیریت جامه عمل پوشانده شود. حسن ۳۰ ساله و دارای مدرک فوق‌لیسانس دیدگاه خود را چنین بیان می‌کند:

«اگه بخواد اقتصاد کشور، یه تکونی بخوره و رشد کنه ما به کار زیاد و هوشمندانه نیاز داریم. با تبلی و بی‌حالی و بی‌انگیزگی که همیشه کار کرد و اقتصاد کشور با این همه مشکل رو پیش برد. این اقتصاد برای احیا شدن، کار جهادی لازم داره. آدم با روحیه جهادی می‌خواد؛ یعنی دقیقاً مثل زمان جنگ؛ یعنی همون زمانی که آدم‌ها برای پُر کردن جیب خودشون کار نمی‌کردند بلکه همه دغدغه‌شون رسیدن به وضع مردم بود و برای مردم و تکلیف دینی‌شون می‌جنگیدند.»

به‌طور خلاصه می‌توان گفت که مدیریت جهادی به‌عنوان یک الگو و مدل مطلوب و سازگار با الگوی اسلامی و ایرانی پیشرفت است که تاکنون بارها از سوی مقام معظم رهبری مطرح شده است؛ چراکه مدیریت جهادی هم ویژگی‌های اثباتی و ایجابی دارد و هم می‌توان برای آن مرزهای معین و مشخصی با الگوهای متعارف و رایج مدیریتی در جهان قائل شد و نکته دیگر توجه به مزیت مطلق الگوی مدیریت جهادی است که از یک سو مبتنی و متکی بر علم، تجربه، مهارت و تخصص است و از سوی دیگر متکی به توکل و اعتماد به خداوند و نیت الهی پیش می‌رود. این همان چیزی است که مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم به آن اشاره داشته‌اند و در صحبت‌های برخی جوانان مورد مطالعه نیز قابل مشاهده بود.

- جوان‌گرایی

ورود انقلاب اسلامی به دهه پنجم عمر پر برکت خود اقتضائاتی را به همراه دارد که بدون توجه به آن نمی‌توان در حرکت در مسیر تحقق آرمان‌های انقلاب موفق بود. شاید مهم‌ترین اقتضاء آن را باید در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی جستجو کرد که مقام معظم رهبری در آن بر «عظمت نقش نیروی جوانان متعهد» در پیشبرد گام‌های انقلاب اسلامی تأکید ورزیده و آن‌ها را محور تحولات دهه‌های آتی پیش روی کشور دانسته‌اند. در نگاه رهبری، گام دوم انقلاب بر عهده جوانان است؛ همان‌طور که گام اول انقلاب را نیز جوانان نسل پیشین، به ثمر رساندند. میدان‌داری جوانان و ورود آن‌ها به عرصه مدیریت در روزهای آغازین انقلاب اسلامی و دوران هشت‌ساله دفاع مقدس دقیقاً همان نقطه عطفی بود که باعث شد انقلاب نوپای ملت ایران بتواند در مقابل انواع مشکلات و تهدیدات داخلی و خارجی مقاومت کند و از قضا امتحان‌های مختلف را با سربلندی پشت سر بگذارد؛ نکته‌ای که به نظر می‌رسد این روزها مغفول مانده و حتی قانون منع به‌کارگیری بازنشستگان هم نتوانست چندان به کنار رفتن برخی مدیران سنتی و حضور جوانان در عرصه مدیریت کشور کمک کند. پدیده‌ای که از نگاه انتقادی جوانان مورد مصاحبه در پژوهش حاضر نیز دور نمانده است. در این راستا، حمید ۳۱ ساله و دارای مدرک فوق‌لیسانس دیدگاه خود را چنین بیان می‌کند:

«متأسفانه هنوز هم بازنشسته‌ها رو دارند به شکل‌های مختلف دعوت به کار می‌کنند و جا رو برای جوون‌ها باز نمی‌کنند. خیلی از رفقای من از بهترین دانشگاه‌های کشور مدرک گرفتند ولی آلان بیکارند. در حالی که جوون‌ها، جسورترند و روحیه محافظه‌کاری توی وجودشون خیلی فرو نرفته. برای همین شجاعت‌شون در کارها بیشتره. باید به این جوون‌ها میدون داد تا کشور بتونه پیش بره. در حالی که پیرمردها هنوز هم سر کارند. انگار تغییر قانون هم جواب نمیده و باید یکی اینها رو از کار اخراج کنه. واقعاً یه عزم ملی می‌خواد میدون دادن به جوون‌ها. الان رهبری جلو افتاده. این خیلی خوبه. اگر مسئولان دیگه هم به این سمت بیان آروم آروم می‌تونیم

بینیم که جوون‌های بیشتری وارد فضاهای مدیریتی در عرصه‌های مختلف میشن. این برای کشور هم خوبه. فضای مدیریتی کشور به جوون تازه می‌گیره.»

به همین دلیل مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم خود جوانان را خطاب قرار دادند و بر اهمیت جوانان مؤمن، اندیشمند و تربیت‌شده آرمان‌های نظام اسلامی در پیشبرد گام دوم انقلاب تأکید نمودند. در این راستا، جوانان مورد مصاحبه نیز بر اهمیت ورود این نسل به حوزه‌های مدیریتی و بر عهده گرفتن مسئولیت‌های مختلف توسط جوانان مؤمن و انقلابی برای پیشبرد اهداف انقلاب تأکید می‌کردند. فرهاد ۲۸ ساله و دارای مدرک فوق‌لیسانس می‌گوید:

«تجربه این چهل سال اخیر نشون داده که این مملکت هر جا که به جوون‌ها میدون داد، نتیجه‌اش رو به خوبی گرفت. از زمان جنگ تا الان همین بوده. جنگ رو هم جوون‌های همون دوران اداره کردند. الان هم صنعت هسته‌ای رو جوون‌ها بردند جلو. این رشد علمی عجیب و غریب کشور و پیشرفت‌های مختلف پزشکی و نانو و اینجور چیزها رو هم جوون‌ها هستند که دارند پیش می‌برند. هیچ دولتی از اعتماد به جوون‌ها ضرر نکرد؛ اما مشکل اینه که بعضی مدیران دولتی حاضر نیستند خودشون برن کنار تا میدون رو به جوون‌ها بدن. مشکل مدیریت کشور اینه که جا برای جوون‌ها خیلی کمه و انگار یه فضای بسته است که برای جوون تحصیل کرده امروزی، خیلی فضای روشنی وجود نداره. برای همین خیلی جوون‌ها دیگه کم کم ناامید شدن. این واقعاً آسیبه.»

- روحیه انقلابی

داشتن روحیه انقلابی، یکی دیگر از تأکیدات مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم بوده است. رهبر انقلاب در این بیانیه، بر روحیه انقلابی‌گری، خصوصاً در بین جوانان با عنوان پیش‌قراولان اجرای گام دوم تأکید کردند و این روحیه را برای پیشرفت نظام اسلامی، لازم قلمداد نمودند. روحیه انقلابی در بین جوانان از جنس مقاومت است نه تسلیم. روحیه انقلابی، مهم‌ترین ویژگی جوانان انقلابی است. روحیه انقلابی، مانع تکثرگرایی است و در صورت فراگیری، در بین جریان‌های مختلف کشور، ایجاد وحدت می‌کند. در همین راستا، برخی جوانان مورد مطالعه در این پژوهش، خوانش مقام معظم رهبری از روحیه انقلابی را مورد تأیید قرار می‌دادند و آن را راهگشای کشور و عامل اصلی پیشرفت در جامعه ایرانی قلمداد می‌کردند. امیر، ۳۵ ساله و دارای مدرک دکتری چنین می‌گوید:

«الآن کشور به همون جنس جوون‌های انقلابی دهه ۶۰ نیاز داره؛ یعنی جوون‌هایی که اهل حرف و ادعا نبودند بلکه اهل عمل برای خدا بودند. بن‌بست براشون معنی نداشت و از هیچ قدرتی هم نمی‌ترسیدند. همون جوون‌هایی که با ایمان انقلابی‌شون تونستند کشور رو حفظ کنند. جوون انقلابی، محافظه‌کار نمیشه، چون

دنبال پست و مقام نیست که از ترس از دست دادنشون بخواد محافظه کار بشه و حق رو ناحق کنه. به توقف هم راضی نمیشه، اهل کار تشریفاتی و پز دادن هم نیست. این روحیه باید دوباره برگرده به جامعه. به نظرم اول باید از همین جَوون ها شروع کرد.»

- سبک زندگی اسلامی

یکی از معضلات جامعه ایرانی که مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم به آن اشاره کرده‌اند، پیروی بخش قابل توجهی از جامعه ایرانی از الگوی سبک زندگی غربی و مصرفی و دوری از سبک زندگی اسلامی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی است. به نظر می‌رسد که الگوهای کنونی مصرف در جامعه ما، با شرایط و ملزومات سبک زندگی اسلامی ناسازگار است. سبک زندگی اسلامی بر قناعت، صرفه‌جویی، ساده‌زیستی، پرهیز از اسراف، ترجیح مصرف کالای داخلی، حذف خریدهای غیرضروری، حذف تشریفات و منع مدگرایی مبتنی است. این در حالی است که آنچه در زندگی عملی مردم و حتی بسیاری از مدیران جامعه و دست‌اندرکاران دیده می‌شود، خلاف آن است. امروزه ارزش استفاده از یک کالا، تنها وابسته به مصرف و میزان دوام کالا نیست؛ بلکه عوامل بیرونی (مستقل از کالا، میزان مصرف و مصرف‌کننده) نیز می‌توانند عمر یک کالا را تعیین کنند. سیاست مد در همین راستا عمل می‌کند و منجر به از بین بردن ارزش مصرف در یک کالای سابق بدون استهلاک آن و ارزشمند کردن کالایی دیگر، خریدی دیگر و ایجاد نیازی دیگر (مبتنی بر مد) است؛ نیازی که شاید حیاتی نیست، اما همچنان حقیقی است؛ یعنی نیاز به مصرف در قالب مدگرایی؛ بنابراین آنجا که ضرورت نیاز به مصرف، جایگزین نیاز به کالا می‌شود، می‌توان گفت تفکیک و تشخیص تقاضای افراد پیچیده می‌شود. از مد افتادن برنامه‌ریزی‌شده یا تزریق چیزی کمی نوتر، کمی بهتر به مصرف‌کننده، کمی زودتر از زمان ضروری، روندی است که در عرضه محصولات دنبال می‌شود. این دست‌کاری کردن در نیاز و تشخیص افراد، سنجش نیاز آن‌ها را نیز پیچیده می‌کند؛ به گونه‌ای که دیگر نمی‌توان نیاز به مصرف‌گرایی مدگرایانه را در طراحی یک کالا نادیده گرفت. برای همین مدگرایی در مصرف، از اهمیت بالایی برخوردار می‌شود؛ چیزی که در فرایند مصاحبه‌های این پژوهش با جوانان نیز به وضوح قابل مشاهده بود. در این راستا، مهشید ۲۵ ساله و دارای مدرک لیسانس چنین می‌گوید:

«انگار مردم ما خیلی ظاهربین شدن. هرچی تبلیغ میشه، سریع مد هم میشه؛ فلان یخچال مدل جدید اومده توی بازار، تبلیغاتش اومده توی اتوبان و خیابونا، اونوقت می‌بینی عرض چند ماه، مد میشه و همه می‌خوان اونو بخرند تا بگن ما خیلی وضع‌مون توپه. همه چیز شده ظواهر. من خودم آدمایی رو می‌شناسم که درآمد درست و حسابی هم ندارن، ولی از مد بهیچ وجه نمی‌گذرن؛ یعنی با هر سختی شده می‌خوان رو مد بگردن. خوب این‌ها همه‌اش برای اینه که نمی‌خوان توی جامعه کم بیارن، کاریش هم نمی‌شه کرد.»

بالاخره آدم ذاتاً زیبایی رو دوست داره، دوست داره دیده بشه، مورد توجه باشه، عزت و احترام ببینه. الان عزت و احترام به همین‌هاست دیگه. واسه همین هم ... آره راستش رو مد بودن خیلی برای منم مهم شده.»

این موارد نشان دهنده تضعیف فرهنگ قناعت و سبک زندگی اسلامی در جامعه ایرانی است که مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم به آن اشاره داشته‌اند. قناعت، اصلی اسلامی است که به معنای قانع بودن به داشته‌ها و چشم طمع بستن به روی نداشته‌ها است. قناعت، اکتفا کردن به اندک و ضداسراف کاری و تجمل‌گرایی است. با این‌همه، قناعت بار منفی ندارد؛ زیرا در تقابل با حرص و آزمندی و اسراف است. به بیان دیگر، قناعت، رضایت به کم در مصرف و حسن تدبیر معاش بدون دوست داشتن زیاده از حد زندگانی است. قناعت در ادبیات و فرهنگ اسلامی به معنای ریاضت کشیدن نیست بلکه مفهوم آن صحیح مصرف کردن است که در ادبیات اقتصادی امروز با کلماتی نظیر بهره‌وری، کارایی، بهینه‌سازی مصرف، اصلاح الگوی مصرف و مانند آن بیان شده و به‌عنوان یک رفتار هنجاری و درست، موردستایش و تشویق قرار می‌گیرد. این صفت و فضیلت اخلاقی با تکرار تمرین در انسان به‌صورت ملکه‌ای درمی‌آید که باعث راضی شدن به چیز اندک و نگه‌داشتن نفس از زیاده‌خواهی‌هایش می‌شود. همان اصلی که در تقابل با مصرف‌گرایی و تجمل است. مصرف-گرایی در نقطه مقابل قناعت است. در این میان، چیزی که در تبلیغات رسانه‌ای بر آن تأکید می‌شود نه تأکید بر قناعت، بلکه تأکید بر مصرف‌گرایی است؛ و همین عامل است که باید موردتوجه قرار گیرد تا جوانان با دوری از این روحیه، سبک زندگی غربی و مصرفی را از خود دور کرده و سبک زندگی اسلامی مبتنی بر قناعت و ساده‌زیستی را در خود و اطرافیان خویش توسعه دهند؛ این همان امری است که مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم به‌عنوان یک خواسته از جوانان کشور مطالبه می‌کنند که آن را در زندگی عملی خود درونی و جاری سازند.

- مردم‌سالاری دینی

یکی دیگر از جنبه‌های مورد تأکید مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم، مردم‌سالاری دینی بود که بعد از پیروزی انقلاب در کشور ایجاد گردید و جامعه ایرانی را از صدها سال سلطنت مطلقه و مشروطه رها ساخت و قدرت به دست مردم افتاد. مردم‌سالاری، یکی از شعارها و اهداف اصلی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ بوده است که در بیانیه گام دوم نیز

مورد توجه مقام معظم رهبری قرار گرفته است. همچنان که پیروزی انقلاب اسلامی، «اعتماد به نفس ملی» مردم ایران را بشدت افزایش داد که همین امر، زمینه بسیاری از موفقیت‌های ملی را برای کشور در این چهار دهه اخیر رقم زده است. از طرفی برگزاری انتخابات‌های پی‌درپی و مشارکت‌های سیاسی و مردمی، نقش شهروندان ایرانی را در اصلاح و توسعه جامعه ایرانی چند دهه اخیر بسیار افزایش داده است و این امر باعث شده که افراد با افکار و اندیشه‌های مختلف، نمایندگان خود را در عرصه سیاسی انتخاب کنند و افکار متفاوت، هر یک سهمی در توسعه و آبادانی کشور ایفا کنند. این وضعیت، اعتماد به نفس مردم در حق تعیین سرنوشت خود را بسیار افزایش داده است؛ این همان چیزی است که در کلام جوانان مورد مطالعه در این پژوهش نیز به خوبی مشهود بود. امیر ۳۵ ساله و دارای مدرک دکتری می‌گوید:

«به این نظام هر انتقادی هم وارد باشه که هست اما همیشه این رو منکر شد که مردم‌سالاری یکی از دستاوردهای جمهوری اسلامی. شما نباید مردم‌سالاری توی ایران رو با غرب امروز مقایسه کنی. بلکه باید وضعیت الان ایران رو با قبل از انقلاب مقایسه کنی تا ببینی جمهوری اسلامی برای این مردم چه کرد. قبل از انقلاب، اصلاً انتخابات آزادی در کار نبود. تازه آخرای سلطنت محمدرضا که تمام احزاب رو نابود کردند و فقط یک حزب بیشتر باقی نداشتند اونم حزب رستاخیز که برای خود شاه بود؛ یعنی شاه دستور داد کشور رو تک‌حزبی کردند. مشروطیت رو که این همه مردم برایش خون داده بودند از بین برد و کشور رو تک‌صدایی کرد؛ یعنی دیکتاتوری محض. فقط باید صدای شاه شنیده می‌شد اما الان که انصافاً اینطور نیست. هرچقدر هم که به قول بعضی‌ها فضا بسته باشه، اصلاً یک دهه اون زمان نیست. به هر حال مخالفان می‌تونند حرف بزنند. می‌تونند حزب و برنامه خودشون رو داشته باشند. دموکراسی‌ای که این نظام برای مردم آورد رو قبل از انقلاب، مردم خوابش رو هم نمی‌تونستند ببینند.»

- عدالت‌طلبی

یکی دیگر از جنبه مورد توجه مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب، اشاره به عدالت بوده است. جامعه ایرانی در طول چهار دهه اخیر، به میزان زیادی توسعه و پیشرفت را تجربه کرده است اما آن چیزی را که بیش از همه از فقدان رنج می‌برد، ضعف نسبی عدالت در سطح جامعه است؛ امری که در بیانیه گام دوم مقام معظم رهبری نیز به نوعی مورد توجه قرار گرفته است. در این میان، اساساً فقرزدایی و کاهش فاصله طبقاتی و تلاش برای برابری افراد در استفاده از امکانات و برابری در فرصت‌ها، از نگاه بسیاری از جوانان مورد مطالعه در این پژوهش از مقدمات اصلی عدالت اجتماعی در سطح جامعه است؛ چیزی

که در جامعه ایرانی امروز، گویی در حال کاهش و یا فراموشی است. در این راستا، سهراب ۳۳ ساله و دارای مدرک فوق لیسانس می گوید:

«وقتی ما می دم از اسلامی بودن جامعه می زنیم حتی اگه یک هزارم هم بی عدالتی توش باشه این بده. تازه الان که هزاره. زمان دهه ۶۰، جنگ بود، امکانات نبود، تقریباً هیچکسی، هیچی نداشت ولی باز همه راضی بودند؛ چون شرایط همه، مثل همدیگه بود. چشم و همچشمی نبود. انقدر نابرابری توی مردم نبود؛ اما الان وضع عمومی همون مردم نسبت به اون سال ها خیلی بهتر شده ولی به جای اینکه راضی تر بشن، خیلی ناراضی تر شدند. می دونی چرا؟ چون مردم، می بینند چقدر رانت و فساد توی کشور زیاد شده. چقدر حق خوری ها زیاد شده. اینا، مردمو عصبانی کرده. مردم شاید نداری رو بتونند تحمل کنند ولی بی عدالتی رو نه.»

- مبارزه با فساد

فساد، پدیده شومی است که اگر با آن مبارزه نشود تبعات منفی زیادی در پی خواهد داشت. به همین دلیل مقام معظم رهبری به عنوان عالی ترین مقام رسمی کشور، در این زمینه بیانات و فرامین مهمی داشته و بر مبارزه با فساد و ریشه کنی آن تأکید داشته اند و در بیانیه گام دوم نیز به اهمیت توجه به این پدیده شوم و مبارزه با آن در همه ابعاد تأکید نموده اند. فساد زمانی کاهش می یابد که هزینه فرصت ارتکاب آن افزایش یابد. تا زمانی که ارتکاب رفتارهای فسادآلود، هزینه اندکی داشته باشد، امیدی به کاهش آن در جامعه نیست. فساد سیستمی، مانع رشد اقتصادی در کشور می شود. فساد به طور جدی نقشی منفی و بازدارنده در سرمایه گذاری های خصوصی و در نتیجه پایین آمدن رشد اقتصادی ایفا می کند و همچنین سوددهی فعالیت های تولیدی را کاهش می دهد. اگر سوددهی فعالیت های تولیدی و اقتصادی نسبت به سودآوری فعالیت های فاسد کاهش یابد، در بلندمدت به تدریج سرمایه ها به سوی بخش فاسد هدایت خواهند شد. این امر سبب می گردد که از حجم سرمایه ها و سرمایه گذاری های مثبت و مفید از جمله نیروی های انسانی کارآمد، در ممالک فساد زده کاسته شود. فساد سبب افزایش نابرابری ها، کاهش سوددهی تولید و در نتیجه افزایش اقتصاد دلالی و رواج فساد می گردد. افزایش نابرابری ها نه تنها باعث ایجاد ناامیدی و سرخوردگی قشرها محروم می شود بلکه سطح تولید، رشد اقتصادی و اشتغال زایی را نیز پایین می آورد. به همین دلیل است که مقام معظم رهبری نیز در بیانیه گام دوم بر اهمیت بالای مبارزه با فساد در همه سطوح تأکید کردند.

در این راستا مریم یکی از جوانان مورد مصاحبه در این پژوهش که ۲۹ ساله و دارای

مدرک فوق لیسانس است چنین می گوید:

«۳۰ سال پیش توی آمریکا یه قانونی تصویب شده به نام قانون سوت‌زنی. این قانون میگه هرکسی که بتونه یه فسادی رو در هر جایی به طور مستند افشاء کنه، ۵ درصد از عواید افشای اون فساد به فرد افشاگر تعلق می‌گیره و حسابی پاداش می‌گیره. این قانون توی آمریکا باعث شده که خیلی از رسانه‌ها و روزنامه‌نگارها همه جا می‌گردند تا یه فسادی رو بتونند دربیارند و افشاء کنند و در روزنامه‌شون منتشر کنند. اصلاً یه محل درآمدزایی عمده برای روزنامه‌نگارها توی غرب شده. ولی این سودش برای جامعه ست؛ چون همه می‌ترسند که نکنه یه فسادی بکنند و افشاء بشه. چون برای هرکسی در جامعه، خصوصاً روزنامه‌نگارها که خودشون رسانه دارند افشای فساد و علنی کردنش نفع مادی داره. در این موقعیته که می‌تونیم بگیریم رسانه دقیقاً به مثابه چشم بینای جامعه عمل میکنه اما توی ایران، یک نفری اگر یه فساد دولتی رو افشاء کنه به جرم افشای اسناد محرمانه دولتی، دستگیر میشه و می‌فرستند زندان. به خاطر همینکه که انقدر وضعیت فساد توی کشور و خصوصاً سیستم‌های دولتی در حال زیاد شدن؛ چون نه تنها قانون سوت‌زنی نداریم بلکه حتی با سوت زن و افشاگر، برخورد قانونی هم می‌گیم. اینجوری شده که دیگه همه مردم در مقابل فساد ساکت میشن تا هزینه ندن. نتیجه این سکوت هم میشه رشد وحشتناک فساد توی خیلی از جاها.»

- دشمن شناسی

دشمن شناسی، یکی دیگر از کلیدواژه‌های اصلی رهبر انقلاب در بیانیه گام دوم انقلاب بوده است. اگر شناسایی دشمن، به‌خوبی انجام نگیرد آثار منفی آن در مراحل تصمیم‌گیری و برخورد، خود را نشان می‌دهد. بدیهی است برای برنامه‌ریزی و تعیین و تدوین سیاست دفاعی در جهت صیانت از کیان نظام اسلامی، شناسایی دشمن و تهدیدهایی که از ناحیه او موجودیت ملی و دینی ما را تهدید می‌کند، امری واجب است. در این بین، بخشی از جوانان مورد مطالعه در این پژوهش نیز بر اهمیت شناسایی و مقاومت در عرصه‌های نفوذ دشمن تأکید می‌کردند و آن را به‌عنوان یکی از راهبردهای مبارزه برای تداوم انقلاب اسلامی تلقی می‌نمودند. در این راستا، حسن ۳۰ ساله و دارای مدرک فوق‌لیسانس می‌گوید:

«آمریکا دنبال توافق برجام نبود. از همون اول هم هدف‌شون معلوم بود؛ اونا از قدرت ایران می‌ترسیدند و می‌خواستند قدرت ایران رو مهار کنند. تا حدی هم کردند ولی به این راضی نیستند. به خاطر همین آمریکا از برجام اومد بیرون تا یه توافق دیگه بکنند و باز قدرت ایران رو توی موشکی و منطقه‌ای هم مهار کنند. دشمنی اونا هسته‌ای نبود. هسته‌ای براشون بهونه‌ست؛ اونا می‌خوان ایران توی منطقه قدرت بگیره. یه ایران منزوی رو دوست دارند. به همین دلیل دارند دشمنی می‌کنند. این همه تحریم ریشه‌اش تضعیف کردن ایران. آدم آگاه به راحتی می‌تونه نیت‌های پنهانی این دشمنی‌ها رو بفهمه.»

این‌ها گویای اهمیت جنگ نرم دشمن و لزوم شناسایی این محورهای این نبرد نرم در بین جوانان مؤمن و انقلابی دارد؛ چرا که یکی از محورهای دشمن‌شناسی، شناسایی

محورهای جنگ نرم دشمنان است؛ که اگر به‌خوبی این محورها شناسایی و رصد نشود می‌تواند پیامدهای خطرناکی برای آینده جامعه ایرانی به همراه داشته باشد. جنگ نرم، روشی برای تحمیل اراده و تأمین منافع است که با غلبه برطرف مقابل، بدون استفاده از قدرت نظامی و روش‌های خشونت‌آمیز اعمال می‌شود. ابزار اصلی این جنگ، قدرت نرم به‌ویژه، قدرت اقناع‌گری و همراه سازی است که اغلب با استفاده از ابزارهای ارتباطی و رسانه‌ها و دانش روان‌شناختی تلاش می‌شود، در هویت‌های فکری و فرهنگی تردید ایجاد شود. حوزه عمل این جنگ، افکار، اعتقادات، باورها، ارزش‌ها، علائق و گرایش‌های جامعه هدف است که مهاجم برای اشغال آن برنامه‌ریزی می‌کند. درنهایت با تصرف ذهن و قلوب مردمان کشور هدف، تغییر در ساختارها محقق می‌شود. به عبارتی جنگ نرم، جنگ تخریب الگو است. مهاجم در این جنگ با ایجاد تردید در مبانی و ارزش‌های اساسی نظام سیاسی، الگوی آن نظام را در عرصه‌های گوناگون اجتماعی ناکارآمد می‌سازد.

- جهاد علمی

یکی از ارکان اصلی استحکام ساخت درونی قدرت ملی در نظام جمهوری اسلامی ایران، جهاد علمی است. بیانیه گام دوم انقلاب به‌عنوان یک سند بالادستی، مسیری را ترسیم می‌کند که با طی آن، ایران اسلامی نه‌تنها از موانع و مشکلات پیش رو عبور خواهد کرد بلکه به قله‌های عزت و سربلندی نیز خواهد رسید. در این راستا، یکی از مهم‌ترین توصیه‌های رهبر انقلاب در این بیانیه، ضرورت توجه بیشتر از پیش به علم و دانش و پژوهش است که در کلام رهبر انقلاب در قالب مفهوم «جهاد علمی» مورد اشاره قرار گرفته است. اکنون همه بر این اعتقادند که هر کشوری که دانش آن بیشتر باشد قدرت او نیز در سطح بین‌المللی بیشتر است. دانش و تکنولوژی از زوایای مختلف بر قدرت تأثیرگذار شده است. در این راستا از یک‌طرف دانش و تکنولوژی، هم مایه قدرت سخت و هم ایجادکننده ابزار قدرت است و از سوی دیگر خود فی‌نفسه نیز به‌عنوان قدرت منتهی از نوع نرم محسوب می‌شود. در نوع اول یعنی مایه قدرت سخت، ابزار ساز و زمینه‌ساز قدرت عریان بوده و در نتیجه بدن‌ها را به سلطه درمی‌آورد؛ و در نوع دوم اقناع ساز بوده و روح آدمی را به تسخیر درمی‌آورد. به‌عنوان نمونه دانش ارتباطات و اطلاعات (ICT) در عصر حاضر نقش تعیین‌کننده‌ای را در ایجاد، توزیع و انحصار قدرت بازی می‌کند به‌گونه‌ای که باید آن را یکی از منابع عمده قدرت در کلیه زمینه‌های فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، نظامی و جنگ روانی قلمداد کرد؛ بنابراین تردیدی

باقی نمی‌ماند که دانش و تکنولوژی در عصر حاضر جایگاه کشورها را در کلاس قدرت تعیین می‌کند. به همین دلیل، مقام معظم رهبری بر اهمیت راهبردی کسب دانش و حرکت جهادی برای رسیدن به آخرین مرزهای دانش علمی تأکید می‌کنند؛ امری که در صحبت‌های جوانان مورد مطالعه در این پژوهش نیز موارد متعددی از شواهد و تأکيدات را به خود اختصاص می‌داد. در این راستا، امیر ۳۵ ساله و دارای مدرک دکتری می‌گوید:

«الان دنیا حتی نسبت به ۲۰ سال پیش هم عوض شده. دیگه اقتدار یک کشور توی سطح بین‌المللی به قدرت نظامی‌اش نیست. یه زمانی توی همین ۳۰، ۴۰ سال گذشته، کل قدرت یه کشور رو توان نظامی‌اش تشکیل می‌داد؛ اون‌ی که خیلی از نظر نظامی قویتر بود اون ابرقدرت می‌شد اما الان قدرت یه کشور براساس توان علمی اون کشوره. به خاطر همین، کشوری مثل کره شمالی که الان بمب اتمی هم داره شاید در ۴۰ یا ۵۰ سال پیش، یه قدرت حتی جهانی محسوب می‌شد اما الان با اینکه بمب اتم هم داره یکی از عقب‌مونده‌ترین کشورها حساب میشه؛ چون از علم جهانی، عقبه. برای همین، کشر ما هم اگر بخواد یه قدرت مسطح منطقه‌ای و جهانی بشه، به نظر من باید روی جنبه‌های علمی‌اش خیلی بیشتر کار کنه تا جنبه‌های نظامی‌اش. چون علم می‌تونه به اقتصاد گره بخوره و اقتصاد علمی، رفاه و رشد و ثروت رو برای کشور بیاره. ولی با قدرت نظامی شدن چیکار میشه کرد؟ حداکثر میشه شاخ و شونه برای این و اون کشید ولی اقتصاد که رشد نمی‌کنه بلکه اتفاقاً قدرت نظامی شدن، چون کشور رو میندازه توی یه رقابت نظامی، اتفاقاً کلی هزینه میندازه روی کشور و برای اقتصاد کشور، ضرر هم داره اما سرمایه‌گذاری روی علم، خروجی‌اش فقط ثروت و سوده.»

- جامعه‌سازی و تمدن‌سازی نوین اسلامی

تمدن‌سازی نوین اسلامی از بیانات مقام معظم رهبری است که چندین سال است در بیاناتشان بدان تأکید کرده و مردم و مسئولان را با ارائه راهکار و پیشنهاد به سمت آن سوق می‌دهند. از این رو باید اندیشه‌ها و نقشه راه مشخص باشد تا بتوان در مسیر تمدن-سازی نوین اسلامی گام برداشت.

به نظر می‌رسد شکل‌گیری دولت اسلامی و سپس اسلامی‌سازی تفصیلی جامعه، نیازمند تحقق چند بخش است. اولین بخش، طراحی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت به‌عنوان هندسه جامع و تفصیلی است. مقام معظم رهبری، طراحی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت را دستور کار قطعی نظام جمهوری اسلامی می‌دانند. با چنین جایگاهی، الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت نسبت به همه اسناد، جایگاه بالادستی خواهد داشت. بر اساس آنچه به‌اختصار بیان شد می‌توان تحقق دولت اسلامی و انتقال از این مرحله به مرحله جامعه اسلامی را نیازمند تحقق

گام‌های مختلف دانست. یکی از این گام‌ها، تولید فکر و نظریه جدید منطبق با نظریات اسلامی است. تمدن‌سازی بدون تولید فکر و تدوین مبانی معرفتی ناممکن است و با توجه به همین ضرورت، مقام معظم رهبری بیان می‌دارند که می‌باید با یک کار پرحجم و کیفی، مدل‌های موردنیاز در زندگی، هم در ساحت نرم‌افزاری که در حوزه سبک زندگی است و هم در ساحت سخت‌افزاری استخراج گردد (بیانات مقام معظم رهبری؛ ۲۳ مهرماه ۱۳۹۱) در این راستا حسن ۳۰ ساله و دارای مدرک فوق‌لیسانس می‌گوید:

«ما الآن باید قبول کنیم که توی جامعه ایران، درسته که ۸۰ میلیون مسلمون داریم اما چیزی به نام جامعه اسلامی نداریم. حداکثر تا به حدی تونستیم قوانین رو اسلامی کنیم و دولت رو ببریم به سمت اسلامی شدن. وگرنه نه دانشگاهمون خیلی اسلامیه، نه جامعه‌مون اینطوره، نه سبک زندگی‌مون. مثلاً توی دانشگاه، توی همین علوم انسانی که من درسش رو خوندم، علمی هم که اینجا تولید میشه به علم سکولاره. ادبیاتش هم غربی‌ایه. من توی دانشگاه روان‌شناسی خوندم. توی درس‌های مختلف دانشگاه، هرچی می‌خوندیم از روان‌شناسای غربی بود. متد علمی هم غربی بود. خب با این دانشگاه با متد غربی که همیشه تمدن اسلامی تولید کرد؛ نهایتش میشی به کشور توسعه یافته با الگوی غربی و نه اسلامی. در حالی که اگر بخوای تمدن اسلامی مخصوص خودت رو خلق کنی باید همه‌چیزات اسلامی بشه؛ یعنی علم‌ات اسلامی بشه، سبک زندگی‌ات اسلامی باشه، جامعه‌ات هم اسلامی بشه. ما تا رسیدن به اون نقطه خیلی کار داریم. چیزی که رهبری توی بیانیه روی اون خیلی تأکید داشتند این بود که باید به این سمت حرکت کنیم حتی اگر فاصله‌مون با هدفی که داریم زیاده ولی مهم اینه که نباید هدف رو گم کنیم؛ هدف‌مون باید ساختن به جامعه اسلامی و تمدن اسلامی باشه نه صرفاً جامعه توسعه یافته با الگوی غربی.»

به‌طور خلاصه می‌توان گفت که شکل‌گیری تمدن اسلامی در گرو طی مراحل چندگانه است. در این میان، دو مرحله انقلاب اسلامی و نظام اسلامی پشت سر گذاشته شده است و اینک در مرحله دولت اسلامی قرار داریم. لازمه اسلامی شدن دولت، روش و منش دولتمردان است؛ به عبارتی، هم نظام‌ها و سیستم‌های نظری عملی، برآمده از مبانی شناختی هنجاری دین اسلام باشند و هم الگوی رفتاری دولتمردان از آموزه‌های دین اسلام تبعیت نماید. از این‌رو، مهم‌ترین مسأله در شکل‌گیری دولت اسلامی و پس از آن جامعه اسلامی و در نتیجه تکثیر و شکل‌گیری تمدن اسلامی، امتداد عملی دین است. تحقق این مسأله نیازمند تولید فکر و نظریه توسط حوزه علمیه و تولید علم توسط دانشگاه است. از همین رو، وحدت حوزه و دانشگاه به‌منظور تولید نظام نظری عملی امری حیاتی است. با توجه به وجود تمدن غربی و سیطره آن، بی‌شک این مدل نظری عملی باید در سطح خرد عینیت یافته و در درون

کنش اجتماعی و واقعی شکل پخته به خود گیرد تا بتواند از طریق ارائه نمونه، امکان مقایسه ایجاد کرده و آرام آرام با الهام بخشی به دولت به کار بست کلان درآید و بتواند در یک فرایند طبیعی و منطقی به گفتمان غالب تبدیل گردد.

البته باید توجه داشت که در مرحله دولت‌سازی اسلامی، به هر میزان که دولت، اسلامی گردد جامعه نیز اسلامی می‌گردد و ما هم‌زمان با دولت‌سازی بخشی، جامعه‌سازی بخشی نیز داریم. مرحله جامعه اسلامی، مرحله برنامه‌ریزی برای تحقق همه‌جانبه جامعه اسلامی است. در نگاه مقام معظم رهبری، آنگاه که جامعه اسلامی شکل گرفت این جامعه همچون الگوی پیش‌روی جهانیان و بالأخص جهان اسلام قرار می‌گیرد و از همین نقطه است که تمدن اسلامی شکل می‌گیرد. تمدن اسلامی، تمدنی دینی است که همه مؤلفه‌های آن بر محور اسلام می‌گردد.

۵- بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

۵-۱- بحث

نتایج به‌دست‌آمده نشان داد که جوانان مورد مطالعه از بیانیه، برداشت‌ها و خوانش‌های مختلفی دریافت کردند؛ زیرا همان‌طور که جان فیسک و استوارت هال در نظریه‌ی دریافت بر این باور هستند که متون رسانه‌ای دارای معنایی ثابت یا ذاتی نیستند در عوض در لحظه دریافت متون از طرف مخاطب است که این متون معنا می‌یابند، یعنی مخاطبان معانی ارائه‌شده در متون رسانه‌ای را بر اساس نگرش‌ها و آرزوهای خود «رمزگشایی» می‌کنند؛ در خوانش جوانان از بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی نیز دریافت‌های متعددی ارائه شد؛ اما می‌توان اشاره داشت که خوانش آن‌ها از بیانیه بیشتر از دو نوع مسلط و توافقی بوده است. در این مورد استوارت هال می‌گوید خوانشی که از نوع مسلط هست تبعیت کامل ارائه‌کننده متن با خواننده را نشان می‌دهد و در خوانش توافقی علیرغم اختلاف ناچیز خواننده اصل مباحث را قبول دارد و این نشان می‌دهد که جوانان بیانیه گام دوم انقلاب را برای پیشرفت و تمدن‌سازی ایران به‌عنوان یک سند قبول دارند.

در مورد مقوله استقلال، جوانان به جنبه‌های مختلف استقلال؛ سیاسی، اقتصادی، فرهنگی توجه داشتند و استقلال را چندبعدی خوانش کرده‌اند. آن‌ها معتقدند استقلال زمانی محقق می‌شود که بین استقلال اقتصادی، سیاسی و فرهنگی یک هماهنگی قوی وجود داشته باشد. اگرچه برخی از جوانان مورد مصاحبه رشد ابعاد مختلف استقلال کشور را حاصل استقلال

سیاسی می‌دانند اما همه بر این مساله اتقان دارند که ناهمقوارگی در استقلال و توجه به یک بعد از آن باعث اختلال در پیشرفت کشور می‌شود. آن‌ها معتقدند که در سایه استقلال، آزادی شکل می‌گیرد. آزادی مفهومی است که در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی ویژه به آن پرداخته شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که جوانان از آزادی خوانش و برداشت‌های متفاوتی دارند. در خصوص آزادی دو خوانش وجود دارد اقلیت محدودی که تعبیرشان از آزادی تصمیم‌گیری آزادانه مردم و بدون محدودیت در امور کشورشان است؛ و دسته دوم اکثریت که معتقدند آزادی بدون چارچوب قانونی باعث تباه شدن آزادی می‌شود و آزادی باید توسط قانون تعریف شده باشد؛ اما در خصوص آزادی در حیطه اعتقادات و ارزش‌های دینی همه اذعان دارند که آزادی باید در چارچوب و حدود شرع باشد.

مقوله دیگر نگاه استکبارستیزی است. به‌زعم جوانان رویکرد استکبارستیزی امری دائمی است که در نظام اسلامی باید همواره وجود داشته باشد. آن‌ها معتقد بودند اساساً نظام جمهوری همواره بابت این ویژگی، مورد فشارهای شدید از سوی دولت‌های استکبار قرار گرفته است. خوانش جوانان از این مقوله نشان می‌دهد که ستایش این روحیه در بین جوانان به‌خوبی قابل مشاهده شد. همچنین یافته‌ها نشان می‌دهد که جوانان استکبارستیزی را فقط مختص دولت‌ها نمی‌دانند و معتقدند که باید در کنار مبارزه با دولت مستکبر باید با فرد و گروه مستکبر نیز مبارزه کرد.

یکی از مقولات مورد توجه جوانان اقتصاد مقاومتی و اقتصاد خودبسنده است یافته‌ها نشان می‌دهد که جوانان معتقدند در شرایطی که نظام جمهوری اسلامی تحت تحریم‌های شدید اقتصادی است، تنها راه نجات کشور، اقتصاد مقاومتی است. مقوله‌ای که توسط رهبر معظم انقلاب در بیانیه گام دوم مورد تأکید قرار گرفته است. جوانان مورد مطالعه این پژوهش نیز در خوانش‌های خود با نفی واردات و وابستگی دولت به تولیدات دیگر کشورها و عدم حمایت از تولید داخلی، با موضوع اقتصاد مقاومتی اتفاق نظر داشتند. از طرفی دیگر داشتن مدیریت جهادی به‌عنوان الگوی مطلوب مدیریتی که جامعه را در کنار رسیدن به آرمان‌های انقلاب اسلامی، به سمت پیشرفت و حل مشکلات هدایت می‌کند. در مجموع آن‌ها بر این باورند که اقتصاد مقاومتی زمانی محقق می‌شود که به این پنج اصل حمایت از تولید ملی، اقتصاد درون‌زا، کاهش وابستگی به نفت، مدیریت واردات و افزایش صادرات توجه ویژه شود. آن‌ها همچنین بین اقتصاد مقاومتی و مدیریت جهادی یک رابطه قوی قائل هستند؛ و معتقدند

اقتصاد مقاومتی از رهگذر مدیریت جهادی مبتنی بر فرهنگ جهادی و مدیریت علمی مبتنی بر اصول اسلامی محقق می‌شود. آن‌ها معتقدند در مدیریت مسائل اقتصادی و اجتماعی حتماً باید به فرهنگ بومی توجه ویژه داشت.

مقوله‌ی دیگری که در خوانش جوانان از بیانیه گام دوم انقلاب مورد تأکید قرار گرفت، مسئله جوان‌گرایی و استفاده از نیروی‌های جوان در پیشبرد گام‌های انقلاب اسلامی است. آن‌ها در این مقوله معتقدند که جوانان به دلیل انرژی مضاعف، روحیه خلاق و انگیزه بالا می‌توانند حامی بسیار قوی برای پیشرفت کشور باشند. مسئله‌ای که همیشه مورد توجه رهبر انقلاب بوده است. آنان معتقدند میدان‌داری جوانان و ورود آن‌ها به عرصه‌های مدیریت در روزهای آغازین انقلاب اسلامی و هشت سال دفاع مقدس از نمونه‌های موفق حضور جوانان در پست‌های مهم دولتی و مدیریتی است. خوانش مسلط در این مقوله بدین گونه است که جوانان معتقدند از نقاط بارز بیانیه گام دوم توجه به جوانان و اعتماد به آن‌ها است. آنان این مقوله را با روحیه انقلابی گره زده‌اند و بیان داشتند که نسل جوان برخلاف نسل‌های قدیمی‌تر از روحیه انقلابی به جای انقلاب‌نمایی برخوردار هستند و ضمن پایبندی به ایدئولوژی انقلابی دارای عمل انقلابی نیز هستند. آن‌ها همچنین در خوانش روحیه انقلابی واقعی به سبک زندگی اسلامی اشاره داشتند و آن را محمل اصلی این روحیه می‌دانستند. داشتن روحیه انقلابی و سبک زندگی اسلامی از مقوله‌های مورد تأکید در بیانیه گام دوم انقلاب بود که در خوانش جوانان مورد مطالعه نیز مورد توجه قرار گرفت. پرهیز از تجمل‌گرایی و مصرف‌گرایی و ترجیح استفاده از کالای داخلی، داشتن سبک زندگی اسلامی و روحیه تسلیم‌ناپذیر، داشتن روحیه قناعت از زیرمقوله‌های مورد توجه جوانان در این مقوله است.

از جنبه‌های مهم انقلاب اسلامی مردم‌سالاری دینی و عدالت‌طلبی است. مقوله‌ای که مورد تأکید رهبر انقلاب در بیانیه گام دوم انقلاب نیز قرار گرفته است. بررسی خوانش جوانان نشان داد که جوانان در این مقوله به نقش پررنگ مردم در تصمیمات مهم کشوری، فقرزدایی و برابری در فرصت‌ها اشاره دارند و معتقدند مقدمات اصلی عدالت در هر جامعه عدالت اجتماعی است. آن‌ها در بخش عدالت به سه حوزه عدالت اجتماعی، اقتصادی و آموزشی توجه ویژه دارند. آن‌ها معتقدند تصور بی‌عدالتی از خود بی‌عدالتی بدتر است و آنچه امروزه در جامعه جریان دارد تصور بی‌عدالتی است. آن‌ها در ادامه خوانش بی‌عدالتی خود را به فساد و مبارزه فساد مرتبط می‌کنند و معتقدند که فساد سبب افزایش نابرابری‌ها و ایجاد

سرخوردگی قشرهای محروم شده و این سرخوردگی زمانی کاهش می‌یابد که هزینه ارتکاب آن کاهش یابد. جوانان فساد را در سه دسته فساد اقتصادی (رانت‌ها، اختلاس و ارتشا)، فساد سیاسی (رانت سیاسی، استفاده از مسئولان ضعیف اما حزبی) و فساد اخلاقی طبقه‌بندی کرده‌اند.

در مقوله دشمن‌شناسی جوانان بر این باور بودند که نخست باید تهدیدات دشمن را کامل شناخت و سپس به مقابله با آن پرداخت. همچنین آنان بر این باور بودند که اگر این مهم به‌خوبی صورت نگیرد آثار منفی آن در مراحل تصمیم‌گیری برای مبارزه با دشمن خود را نشان می‌دهد.

یکی از ارکان اصلی استحکام ساخت درونی قدرت ملی در نظام جمهوری اسلامی ایران، جهاد علمی است که درنهایت به شکل‌گیری تمدن اسلامی منتهی می‌شود. خوانش جوانان از این مفهوم در بیانیه گام دوم انقلاب بدین صورت است که علم محض باید به علم اقتدار آفرین تبدیل شود و دانشگاه‌ها باید با پرهیز از الگوبرداری محض از نظام آموزشی غرب به فکر الگوی آموزشی مبتنی بر تمدن ایرانی اسلامی باشند. آنان در مفهوم جهاد علمی به علم مبتنی بر باور و معنویت اشاره دارند. علم نافع‌ی که می‌تواند به پیشرفت ایران کمک کند. جوانان بین جهاد علمی و تمدن‌سازی و تمدن مبتنی بر الگوی پیشرفت ایرانی اسلامی قرابت می‌بینند و جهاد علمی را لازمه الگوی پیشرفت مطرح می‌کنند. همچنین برای تشکیل تمدن اسلامی معتقدند که باید نظام اسلامی، دولت اسلامی و جامعه اسلامی مهیا شوند تا تمدن اسلامی به منصف ظهور برسد. خوانش جوانان نشان می‌دهد که به‌زعم آن‌ها امروزه قدرت کشورهای پیشرفته بسته به توان علمی آن کشور هست و لازمه تشکیل تمدن اسلامی نیز ملزوم به تولید فکر منطبق با نظریات اسلامی است.

همان‌طور که یافته‌ها نشان می‌دهد برخی از یافته‌های این پژوهش با پژوهش‌های مشابه‌ای که قبل‌تر اشاره شد مطابقت دارد. همان‌طور که اینانو (۱۳۹۸) در پژوهش خود به این یافته دست‌یافت که سبک زندگی ایرانی اسلامی و گذر از فرهنگ غرب به فرهنگ بومی می‌تواند راهگشای تمدن‌سازی باشد یافته‌های این پژوهش نیز نشان داد که جوانان معتقدند که توجه به سبک زندگی ایرانی اسلامی، پرهیز از مصرف‌گرایی، توجه به فرهنگ قناعت و استفاده بهینه مصرف می‌تواند به پیشرفت کشور کمک شایانی کند. همچنین همان‌طور که یافته سخن‌سنج (۱۳۹۹) نشان می‌دهد که بر اساس بیانیه گام دوم، علم و پژوهش، معنویت و

اخلاق، مبارزه با فساد و توجه به عزت ملی می‌تواند به ارتقای جامعه ایرانی کمک کند، یافته‌های این پژوهش نیز نشان می‌دهد جوانان بر این باورند فسادستیزی در ابعاد مختلف اقتصادی، سیاسی و اخلاقی، جهاد علمی که مبتنی بر توان و علم داخلی باشد نیز به پیشرفت کشور کمک می‌کند. همچنین یافته مظفری (۱۳۹۹) که هسته مرکزی پیشرفت الگوی ایرانی اسلامی را جوانان می‌دانند یافته‌های این پژوهش نیز نشان می‌دهد که جوانان محور مرکزی تمدن‌سازی چهار دهه آتی بر اساس بیانیه گام دوم هستند. آنان شورونشاط جوانی، خلاقیت و انقلابی بودن را ویژگی برتر خود می‌دانند. همچنین یافته‌ها در مورد خوانش جوانان با پژوهش خجیر (۱۴۰۱) و جواهرچیان و افشانی (۱۴۰۰) در تنوع خوانش‌ها و چندمعنایی مطابقت دارد. در این پژوهش نیز خوانش‌ها در برخی موارد متفاوت از هم بوده است. البته باید بیان داشت که برعکس پژوهش خجیر (۱۴۰۱) در خصوص تصویر جوانان در رسانه ملی که خوانش تقابلی وجود داشت در این پژوهش خوانش تقابلی بین جوانان وجود نداشته و خوانش‌ها از نوع مسلط و توافقی بوده است.

۵-۲- نتیجه‌گیری

در این پژوهش به مطالعه خوانش جوانان از بیانیه گام دوم انقلاب پرداخته شده است. بیانیه گام دوم انقلاب، بیانیه‌ای است که از سوی مقام معظم رهبری، به مناسبت چهلمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی در تاریخ ۲۲ بهمن ۱۳۹۷ صادر گردید و در آن برای استمرار راه انقلاب اسلامی به تبیین دستاوردهای چهل سال گذشته پرداخته شده است. رهبر انقلاب در این بیانیه باهدف «جهاد بزرگ برای ساختن ایران اسلامی بزرگ» توصیه‌هایی را به‌ویژه خطاب به جوانان کشور ارائه می‌دهد. در این پژوهش به دنبال پاسخ به این سؤال بوده‌ایم که خوانش جوانان از بیانیه گام دوم را در قالب چه مفاهیم و مقولاتی می‌توان طبقه‌بندی کرد؟

یافته‌های به‌دست‌آمده از تحلیل مصاحبه‌های صورت گرفته درمجموع آن‌ها ۱۴ مقوله مهم از بیانیه گام دوم را موردتوجه قرار داده بودند. این مقولات، هر یک دارای زیرمقولاتی مخصوص به خود بودند. جدول زیر، نقل‌قول‌ها، مقولات ۱۴ گانه به همراه زیرمقولات آن‌ها را به تصویر کشیده است.

جدول (۲): مقوله‌ها و زیرمقوله‌های

شماره	مقوله	خرده مقوله‌ها
۱	استقلال	استقلال سیاسی (از کشورهای دیگر)
		استقلال اقتصادی
		استقلال فرهنگی
۲	آزادی	آزادی سیاسی (در داخل کشور)
		آزادی اجتماعی
۳	استکبارستیزی	مبارزه با انسان مستکبر
		مبارزه با دولت مستکبر
		مبارزه با گروه مستکبر
۴	اقتصاد مقاومتی	حمایت از تولید ملی
		اقتصاد درون‌زا و برون‌گرا
		کاهش وابستگی به نفت
		مدیریت واردات
		افزایش صادرات
۵	مدیریت جهادی	مدیریت علمی بر پایه دین
		فرهنگ کار و جهاد
۶	مردم‌سالاری دینی	مقبولیت مردمی
		مشروعیت دینی
۷	جوان‌گرایی	جوان‌گرایی مدیریتی
		خلاقیت جوانان
		انرژی مضاعف جوانان
		انگیزه جوانان
۸	روحیه انقلابی	انقلابی‌گری نه انقلابی‌نمایی
		ایدئولوژی و عمل انقلابی
۹	سبک زندگی اسلامی	دوری از سبک زندگی غربی
		اجتناب از فرهنگ مصرف‌گرایی
		پذیرش فرهنگ قناعت و ساده‌زیستی اسلامی
۱۰	عدالت‌طلبی	عدالت اقتصادی
		عدالت اجتماعی
		عدالت آموزشی
۱۱	مبارزه با فساد	فساد اقتصادی
		فساد اخلاقی
		فساد سیاسی
۱۲	دشمن‌شناسی	شناسایی تهدیدات دشمن
		شناسایی شیوه‌های مقابله با دشمن
۱۳	جهاد علمی	علم اقتدارآفرین
		علم مبتنی بر معنویت
۱۴	تمدن‌سازی نوین اسلامی (مراحل پنج‌گانه)	انقلاب اسلامی
		نظام اسلامی
		دولت اسلامی
		جامعه اسلامی
		تمدن اسلامی

۵-۳- پیشنهادها

بر اساس یافته‌ها برخی از مهم‌ترین راهکارهای فرهنگی و رسانه‌ای که در راستای تقویت مفاهیم و مقولات اصلی گام دوم می‌تواند، مؤثر باشد بیان می‌شود:

➤ در خصوص مقوله اقتصاد مقاومتی که مورد توجه ویژه بیانیه گام دوم و جوانان بوده است؛ رسانه‌ها می‌توانند مشوق و مبلغ طرح‌های اجتماعی و فرهنگی در راستای اقتصاد مقاومتی و رونق تولید به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی باشد تا آحاد ملت، خصوصاً جوانان را نسبت به جوانب مختلف این موضوع آشنا و مشتاق‌تر نماید. همچنین همان‌طور که یافته‌ها نشان داد یکی از پیش‌نیازهای حرکت در مسیر رشد اقتصاد مقاومتی از جمله رونق تولید داخلی، زمینه‌سازی ذهنی و فرهنگی برای اقشار مختلف جامعه و تبلیغات رسانه‌ای در خصوص حرکت‌های جهادی و تغییر سبک زندگی و الگوهای مصرفی کنونی جامعه است؛ وظیفه‌ای که بر عهده تمامی رسانه‌ها هست.

➤ جلوگیری رسانه‌ای از مقاومت فرهنگی در حوزه اقتصاد مقاومتی از راهبردهای مؤثر در جهت حمایت از رونق تولیدات ایرانی است.

➤ مطالبه‌گری عمومی و رسانه‌ای از افزایش تعرفه کالاهای مصرفی وارداتی و پیگیری مستمر از مسئولان مبارزه با قاچاق کالا و پاسخگویی آن‌ها، زمینه ورود کالاهای مصرفی خارجی به کشور را کاهش می‌دهد و مسیر را برای تولید کالاهای ایرانی و ترویج و فرهنگ‌سازی مصرف کالاهای ایرانی هموارتر می‌کند.

➤ حمایت دولت از طرح‌های اقتصادی دانش‌بنیان و بنگاه‌های جوان نوآور و تشویق مردم به سرمایه‌گذاری در پژوهش‌های مربوط به آن‌ها به‌منظور تقویت توان تولیدی متکی به دانش بومی.

➤ یکی دیگر از مقوله‌های کلیدی که در بیانیه گام دوم مورد تأکید مقام معظم رهبری قرار گرفته بود و جوانان نیز مطرح کرده بودند، تأکید بر جهاد علمی و مدیریت جهادی در سطح کشور بوده است. در این راستا نیز مراکز فرهنگی و

رسانه‌ها می‌تواند نقش‌های کلیدی در راستای فرهنگ‌سازی در حوزه‌های مزبور ایفا نماید.

➤ بهره‌گیری از صاحب‌نظران و نخبگان علمی کشور در رسانه ملی در قالب میزگردهایی با عنوان راهبردهایی برای بهبود «مدیریت دانش و تکنولوژی در کشور» که در جهت ارتقاء بهره‌وری علمی و هدفمندی و هم‌افزایی در پیشرفت صنعتی جامعه ایرانی، می‌تواند بسیار مفید و مؤثر باشد؛ امری که متأسفانه کمتر به آن پرداخته شده است.

➤ حمایت دولت از لزوم تحول در نظام آموزش کشور از طریق نوآوری در ایجاد رشته‌های مبتنی بر کارآفرینی‌های نوین بر پایه کسب دانش و مهارت و نیاز آفرینی جدید در جامعه به‌منظور بالا بردن زیرساخت‌های علمی، فنی و مهارتی در حوزه‌های مختلف موردنیاز جوانان در جهت رفاه، ایجاد اشتغال و ارتقای دانش عمومی در جامعه.

➤ تأکید بر مدیریت جهادی نیز یکی دیگر از مقولات بوده است. این امر نیاز به تلاش رسانه‌ای مستمر و پیگیر رسانه‌ها به‌ویژه رسانه ملی دارد تا از این طریق بتوان فرهنگ مدیریت جهادی را در عرصه‌های مختلف اجتماعی در سطح کشور درونی و جاری ساخت.

➤ از طرفی گسترش فساد در کشور، یکی از تهدیدات عمده برای اعتماد اجتماعی به‌نظام و همچنین مانع بزرگ تحقق گام دوم انقلاب محسوب می‌شود. در این راستا، نظارت بر امور مختلف و پیگیری از مسئولین و پاسخگو نگه‌داشتن آن‌ها در مقابل عملکردهایشان در حوزه‌های گوناگون می‌تواند در راستای کاهش فساد و یا حداقل کنترل نسبی آن بسیار مؤثر باشد.

➤ یکی از مقوله‌های موردتوجه سبک زندگی ایرانی اسلامی است. در سال‌های اخیر، رسانه ملی تلاش زیادی نموده است که در سریال‌های خود، سبک زندگی اسلامی را تا حدی موردتوجه قرار دهد اما با این‌همه، همچنان وزن سریال‌هایی که بازنمایاننده زندگی اشرافی و مصرفی طبقات بالای جامعه است بر سریال‌هایی با

الگوهای زندگی اسلامی غلبه دارد. لذا به نظر می‌رسد که رسانه ملی لازم است در سال‌های آتی، توجهی بیش‌ازپیش به ترویج رسانه‌ای از سبک زندگی اسلامی و لوازم و مقتضیات آن داشته باشد تا از این طریق، جامعه ایرانی را با این شیوه از زندگی اسلامی که مطابقت بیشتری با فرهنگی دینی کشور دارد آشنا تر سازد. از همه مهم‌تر مقولاتی که در این پژوهش برای پیشرفت ایران اسلامی مطرح شده است همچون اقتصاد مقاومتی، استقلال اقتصادی، سبک زندگی اسلامی، تولید ملی و ... باید از حالت ذهنی خارج و به موارد عینی در زندگی مردم تبدیل شود. به عبارتی، اگر مؤسسات آموزشی، فرهنگی و رسانه‌ها که به تبیین اقتصاد مقاومتی مشغول هستند، صرفاً از عبارات کلی و مفاهیم انتزاعی همچون عدالت‌محوری، رشد‌محوری، دانش‌بنیان بودن و نظایر آن استفاده کند، مخاطبان آن که اقشار مختلف مردم هستند، ارتباطی با اقتصاد مقاومتی برقرار نخواهند کرد و اثری در اذهان آنان نخواهد داشت. برای گفتمان‌سازی، علاوه بر مفاهیم انتزاعی، نیازمند مصادیق عینی، قابل مشاهده و ملموس در زندگی مردم هستیم. به همین دلیل لازم است تمامی دست‌اندرکاران در مسیر گفتمان‌سازی برای اقتصاد مقاومتی، سبک زندگی ساده، رونق تولید و حمایت از تولیدات ایرانی، موارد ملموس و اثرات مشخص و عینی آنان را به مردم نشان دهند و در نقطه مقابل، عوارض و پیامدهای کلان و منفی عکس آن مقوله‌ها مانند خرید کالای وارداتی را برای مردم به نمایش درآورد تا شهروندان ایرانی تصویر بهتری از رفتار اقتصادی مطلوب که باید در پیش بگیرند، پیدا کنند.

۶- منابع

۶-۱- منابع فارسی

مقاله‌ها

۱. اصغر، غلام (۱۴۰۱). نقش بصیرت در پیشرفت جامعه از نگاه قرآن با تأکید بر بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه جامعه المصطفی العالمیه.
۲. اینانلو، صادق (۱۳۹۸)، بررسی سبک زندگی و اصلاح الگوی مصرف با تکیه بر بیانیه گام دوم انقلاب، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور استان قزوین.

۳. جواهرچیان، ندا و افشانی، سید علیرضا (۱۴۰۰)، کاوشی کیفی از چگونگی خوانش جوانان از ایران در اینستاگرام، فصلنامه جهانی رسانه، دوره ۱۶، شماره ۳۱، ۲۹-۵۶.
۴. خجیر و دیگران (۱۴۰۱)، خوانش جوانان از تصویرشان در رسانه ملی، فصلنامه مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، دوره ۲۱، شماره ۵۶، ۱۲۳-۱۵۶.
۵. خرمشاد، محمدباقر. علیپوری، رضا. (۱۳۹۳). راهبردهای فعال‌سازی جوانان در راستای ارتقای اقتدار ملی ج.ا. ایران، فصلنامه راهبرد دفاعی، ۱۳ (۴۹): ۱۷۹ - ۲۱۸.
۶. سخن‌سنج، الهه (۱۳۹۹)، بررسی تأثیر فناوری اطلاعات بر اجرای بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تایباد.
۷. مظفری، هادی (۱۳۹۹)، بررسی جایگاه جوانان و ظرفیت‌های آنان در نظام سازی انقلابی (مطالعه موردی بیانیه گام دوم انقلاب)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز.
۸. یاری، وحید (۱۳۹۹)، مبانی قرآنی بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم.
۹. هال، استوارت (۱۳۸۷) گزیده‌هایی از عمل‌بازنمایی. احسان شاقاسمی، زیر نظر سعیدرضا عاملی، مجموعه نظریه‌های ارتباطات، جلد سوم، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.

کتاب‌ها

۱. ذکایی، محمد سعید. (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی جوانان ایران، تهران: نشر آگاه.
۲. سورین، ورنر و جیمز، تانکارد. (۱۳۸۹). نظریه‌های ارتباطات (ترجمه علیرضا دهقان)، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
۳. فیسک، جان (۱۳۸۸) درآمدی بر مطالعات ارتباطاتی. ترجمه مهدی غبرایی، تهران: دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه.
۴. مک‌کوایل، دنیس. (۱۳۹۱). نظریه ارتباطات جمعی (ترجمه پرویز اجلالی)، تهران، دفتر مطالعات و توسعه رسانه.
۵. مهدی زاده، سید محمد، (۱۳۸۹)؛ نظریه های رسانه: اندیشه‌های رایج و دیدگاه‌های انتقادی، تهران: نشر همشهری.

۶-۲- منابع لاتین

A)Articles

1. Braun, V. & Clarke, V. (2006). **Using Thematic Analysis in Psychology, Qualitative Research in Psychology**, 3 (2): 77-101.
2. Fisk, J. (1994). **Television Culture**, London, Routledge.
3. Hall, S. (2003). **Encoding / Decoding**, London, Hutchinson.
4. Hall, Stuart (1980) **Encoding / Decoding, in Centre of Contemporary Cultural Studies**, London, Hutchinson.
5. Hall, Stuart (1997). **Representation, Cultural Representations and Signifying practices**, USA, Sage Publication in Association with the open University.
6. Kenney, K. (2005). **representation theory**. From Handbook of Visual communication: Theory, Method, and Media. LEA.
7. Morley, David, Kuan Hsing Chen (2005) **Stuart Hall, Critical Dialogues in Cultural Studies**, London & New York, Routledge.
8. Turner, G. (2003). **British Cultural Studies**, London, Routledge.

